

“АМЬЖИРГАА” БҮРЭЛДЭХҮҮН ХЭСЭГ

Хамт олонд түшиглэн сэргээн засах хандлагын

УДИРДАМЖ

ДЭМБ-ын Номын сангийн каталоги

Хамт Олонд Түшиглэн Сэргээн Засах Хандлага: ХОТСЗ хандлагын Удирдамж

1.Сэргээн засалт. 2.Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн. 3.Хамт олонд түшиглэсэн эрүүл мэндийн үйлчилгээ. 4.Эрүүл мэндийн бодлого. 5.Хүний эрх. 6.Нийгмийн шударга ёс. 7.Хэрэглэгчийн оролцоо. 8.Удирдамж. I.Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага. II.НҮБ-ын Боловсрол, Соёл, Шинжлэх Ухааны Байгууллага. III.Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллага. IV. Хөгжлийн бэрхшээл, Хөгжлийн олон улсын консорциум

ISBN 978 92 4154805 2

(NLM ангилал: WB 320)

© Дэлхийн Эрүүл Мэндийн Байгууллага 2010

Бүх эрх хадгалагдсан. Дэлхийн Эрүүл Мэндийн Байгууллагын хэвлэлийг WHO Press, World Health Organization, 20 Avenue, 1211 Geneva 27, Switzerland (tel: +41 22 791 3264; fax: +41 22 791 4857; e-mail: bookorder@who.int) -аас авч болно. ДЭМБ-ын хэвлэлийг орчуулах эсвэл дахин боловсруулж зарах эсвэл арилжааны бус байдлаар хэрэглэх алинд нь ч зөвшөөрөл авах ба ДЭМБ-ын Хэвлэлийн газарт дээр дурдсан хаягаар (fax: +41 22 791 4806; e-mail: permission@who.int) хандана.

Энэхүү хэвлэлийн дотоод агуулга нь Дэлхийн Эрүүл Мэндийн Байгууллагын үзэл бодлыг илэрхийлэхгүй. Газрын зурган дээрх цэгэн зураас хилийг ойролцоогоор төлөөлсөн.

Үүнд дурдагдсан тухайн онцгойлсон компани эсвэл үйлдвэрлэгчийн бүтээгдэхүүн нь Дэлхийн Эрүүл Мэндийн Байгууллагаас зөвлөсөн эсвэл зөвшөөрсөн гэсэн үг биш.

Дэлхийн Эрүүл Мэндийн Байгууллага энэхүү хэвлэлд орж буй мэдээллийг баталгаажуулж бүх боломжит урьдчилан сэргийлэх аргуудыг авсан хэдий ч уг хэвлэлийг ямар нэгэн илэрхийлэл, зөвшөөрлийн баталгаагүйгээр тараасан болно. Орчуулгын хариуцлага болон уг материалыг ашиглах эрх нь уншигч танд буй. Үүнийг ашиглахад гарах ямар нэгэн хохирлыг Дэлхийн Эрүүл Мэндийн Байгууллага хариуцахгүй.

Хэвлэлийн дизайн, загварыг Inis Communication

www.iniscommunication.com

Мальтад хэвлэв.

Энэхүү товхимлыг Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын зөвшөөрөлтэйгөөр Дэлхийн Зөн Монгол Олон Улсын Байгууллагын “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн гэрэлт ирээдүй” төслийн санхүүжилтээр 600 хувь хэвлэв.

СЗСҮТ

Монгол улс, Улаанбаатар хот, Сүхбаатар дүүрэг, 7-р хороо, Эрхүүгийн гудамж, Сэргээн засалт, сургалт, үйлдвэрлэлийн төв
20-р салбар, Ш,х: №364
Утас:352423
Цахим шуудан: info@nrc.gov.mn
Цахим хуудас: www.nrc.gov.mn

АИФО

Холбоо барих хаяг:
АИФО байгууллагын Монгол дахь суурин төлөөлөгчийн газар
Улаанбаатар 210648, Ш,х:75
Утас: 70153058

Дэлхийн зөн

Холбоо барих хаяг:
Монгол улс, Улаанбаатар хот, Баянзүрх дүүрэг, 13-р хороолол, 15-р хороо, (133-70), Энхтайвны өргөн чөлөө, 49-р барилга, Соманг плаза, 4-р давхар, Улаанбаатар 15160,
Шуудангийн хайрцаг 705
Вэб: <http://www.wvi.org/mongolia>

Орчуулсан: М.Энхдулам, СЗСҮТ-ийн мэргэжилтэн
Б.Цэвэлмаа, СЗСҮТ-ийн мэргэжилтэн

Хянасан: Д. Тулгамаа, АИФО байгууллагын суурин төлөөлөгч,
нийгмийн ухааны магистр, докторант

С.Баярбат, СЗСҮТ-ийн Бодлогын хэрэгжилт, нийгмийн
оролцооны хэлтсийн дарга, хууль зүйн ухааны магистр

Хэвлэлийн эх бэлтгэсэн: Б.Жавхлан, СЗСҮТ-ийн Мэдээлэл
технологийн мэргэжилтэн

ХАМТ ОЛОНД ТҮШИГЛЭН СЭРГЭЭН ЗАСАХ ХАНДЛАГЫН УДИРДАМЖ

“Амьжиргаа” бүрэлдэхүүн хэсэг

Агуулга:

Өмнөх үг.....	04
Чадвараа хөгжүүлэх.....	14
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэх.....	24
Цалинтай ажил.....	36
Санхүүгийн үйлчилгээ.....	46
Нийгмийн хамгаалал.....	54

ӨМНӨХ ҮГ

Хөгжиж буй орны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд ядуурлыг үүсгэдэг ижил хүчин зүйлүүд нөлөөлөхөөс гадна олон бэрхшээлүүд тулгардаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд боловсрол эзэмшихэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй залуучууд сургалтанд хамрагдахад, хөгжлийн бэрхшээлтэй насанд хүрэгчид хөдөлмөр эрхлэхэд саад учирдаг. Энэ бүхнээс хамгийн хортой нь гэр бүлийнхэн болон олон нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ажиллаж суралцах чадваргүй гэж боддог явдал юм. Хөдөлмөр эрхлэлт гэдэг нь хувь хүнийг ядуурлаас ангижирч, амьдралын анхан шатны хэрэгцээг хангах арга юм. 1958 онд Олон улсын Хөдөлмөрийн Байгууллага (ОУХБ)-аас Үл Ялгаварлан гадуурхах (ажил, мэргэжил) Конвенц (№111), 1983 онд ОУХБ-н Мэргэжлийн сэргээн засалт болон Хөдөлмөр эрхлэлт (хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний)-н Конвенц (№159), НҮБ-н Хөгжлийн Бэрхшээлтэй хүмүүсийн Эрхийн тухай Конвенц зэрэг баримт бичгүүд батлагдсанаар тэдний эрхийн талаарх асуудлыг Олон улсын түвшинд гаргаж тавьсан. Гэсэн хэдий ч, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ажилтай болох, ажиллахдаа маш олон саадтай тулгарч тэдний ажиллах эрхийг төдийлөн хайхарч үздэггүй байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийг урамшуулж тэднийг ажлын байраар хангаснаар, хамт олонд түшиглэсэн сэргээн засалтын (ХОТСЗ) хөтөлбөрүүд хөгжлийн бэрхшээлтэй хувь хүн болон тэдний гэр бүлд амьдралын анхан шатны хэрэгцээг нь хангахад туслаад зогсохгүй эдийн засаг болон нийгмийн байдлыг дээшлүүлнэ. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хэрэгцээ, нөхцөл байдлыг харгалзан тэднийг үндэсний ядуурлыг бууруулах болон бусад хөгжлийн хөтөлбөрүүдэд хамрагдах боломжийг бий болгосноор хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, тэдний гэр бүлийнхэнд боловсрол, ур чадвар эзэмших, ажиллах боломж олгон тэднийг ядуурлаас гаргах боломжтой болгох юм. Амьжиргаагаа авч явах боломж олгох нь ядуурлаас гарах чухал нөлөөлөгчийн нэг.

Амьжиргаа гэдэг нь ХОТСЗ-н нэг хэсэг. Учир нь “хөгжлийн бэрхшээлтэй залуучууд болон насанд хүрэгчдэд нийгмийн түвшинд суралцаж, ажиллах баталгаат боломжийг бий болгоход чухал үүрэгтэй.” Мэдлэг, ур чадварт суралцах нь хүний бага насанд, гэр бүлээс нь эхэлдэг – хүүхдүүд эцэг эх болон гэр бүлийн гишүүдээс аливаа зүйлийг хэрхэн хийхийг сурдаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд ч гэсэн суралцаж, гэр бүлдээ тус нэмэр хүргэхэд оролцох хэрэгтэй. Түүнчлэн хөдөлмөрийн насны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн хийсэн ажлаа дахин хийх, шинээр эхлэх чадвараа хөгжүүлэхэд сэтгэлийн дэм, туслалцаа авах хэрэгтэй. Нийгэмд амьдарч байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй залуучууд болон насанд хүрэгчдийн чадвараа хөгжүүлэх, амьжиргааны хэрэгцээнд анхаарал хандуулдаггүй ХОТСЗ хөтөлбөр нь төгс биш бөгөөд бусад оролдлогыг хязгаарладаг. Орчуулгыг дахин харах

ХОТСЗ матрицийн Амьжиргаа гэдэг бүрдэл хэсэг нь бусад бүрдлүүдтэй нилээд холбоотой. ХОТСЗ-н амьжиргаа хэсгийг идэвхжүүлж дөхөм болгох болон эрүүл мэндийн тусламж, боловсролын үйлчилгээ, нийгмийн боломжийг бий болгох алхмуудын хоорондын холбоог бий болгох зайлшгүй хэрэгтэй юм. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хувь хүн эрүүл байж, ажил хийхэд нь хэрэгтэй туслах хэрэгслээр хангагдах хэрэгтэй. Бага, дунд боловсрол эзэмшсэнээр хүүхэд залуучууд

ирээдүйн ажлын боломжийг нэмэгдүүлэн чадвар эзэмших сургалтанд суралцах боломжтой болох юм. Түүнчлэн ажиллаж буй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн эрхээ эдлэх, амьдралын наад захын хэрэгцээгээ өөрөө олж авах илүү боломж олдон гэр бүлээ тэжээснээр тухайн нийгэм, соёл, улс төрийн амьдралд идэвхтэй оролцоно.

Жишээ 1 Уганда

Дэвид олон хүний амьдралыг хөдөлгөөнд оруулав

Дэвид хүүхэд байхдаа саа тусаж хөгжлийн бэрхшээлтэй болжээ. Түүний аав нь хүүгийн хөгжлийн бэрхшээлээс болж түүнийг хаясан бол ээж нь түүнийг сургуульд суралцахыг шаардсан байна. Дэвид бага сургуулиа төгссөнийхөө дараа Угандагийн нийслэл Кампалад байдаг дотуур байртай дунд сургуульд суралцав. Дараа нь тэрээр коллежид суралцан нярав, нягтлангийн диплом авав.

Өөрийн төрсөн газар болох Масака тосгонд Дэвид хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөгжлийн төлөө хүчтэй ажиллахаар шийдсэн бөгөөд Кампалад бүртгэлийн туслах ажилчин хийсэн нь зорилгодоо хүрэх зам гэж үзсэнгүй. Тиймээс Дэвид төрийн бус байгууллагын дэмжлэгтэйгээр Макерере их сургуульд мал эмнэлгийн мэргэжилтний зайн сургалтанд суралцав.

Мэргэжил эзэмшсэнийхээ дараагаар Дэвид Масакад мал эмнэлгийн техникчээр хувиараа ажиллаж хөгжлийн бэрхшээлтэй бусад иргэдээ дайчилж эхэлсэн байна. Өөрийн төрсөн нутгийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг илрүүлэхийн тулд айл өрхийг тойрч судлав. Тэр зөвхөн хувь хүнд гэлтгүй гэр бүлд нь анхаарлаа хандуулсны шалтгаан нь тэд хөгжлийн бэрхшээлтэй гишүүнээ өр төлбөр биш хөрөнгө гэж харах боломж олгох юм.

Дэвид сайн чанарын үхэр, ямаа, гахай, цацагт хяруул болон тахиануудыг гаршуулж хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон тэдний гэр бүлд илүү сайн аж ахуйтай болох сургалт зохиодог байв. Тэрээр тэдгээр гэр бүлд анхны төлийг нь өөрт нь эргүүлж өгөх нөхцөлтэйгөөр малаа тэдэнд өгдөг байсан ба авсан төлөө өөр айлд өгдөг байв. Сайн амьтны аж ахуйтай байх, хүмүүсийг сургахын тулд хэдэн өдрийн турш үргэлжлэх сургалтын курсэд ирэхэд тохиромжтой загвар ферм болон сургалтын төвийн орон сууц хэрэгтэйг Дэвид анзаарсан байна. Түүний загвар ферм нь одоо Фрейшайн үхэр, олон үүлдрийн ямаа, гахай, сайн чанарын цацагт хяруул болон тахиануудыг сайн баригдсан хашаанд байлгаж байна.

Дэвид Хөгжлийн Бэрхшээлтэй Иргэд Болон Тэдний Гэр Бүлийн Кавула Нийгэмлэгийг байгуулсан. 10 жилийн дараа гэхэд энэ нийгэмлэг 500 гаруй гишүүнтэй болсон байна. Гишүүн бүр бага хэмжээний гишүүнчлэлийн төлбөр төлдөг ба үүгээр нь нийгэмлэг орлогын гол эх үүсвэрээ бүрдүүлдэг байна.

Дэвид хэлэхдээ: “Би өөрт тохиолдсон нийтлэг амьдрал, ялгаварлан гадуурхал, хязгаарлагдмал боломжид үгүй гэж хэлэхийг хүссэн. Би Угандагийн хөдөө нутагт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн жинхэнэ хөгжил байгааг батлахыг хүссэн. Урьд нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд юм сураагүй бол хөдөө нутагт маш бага зах зээлтэй гар урлалыг заалгадаг байсан. Харин надад боломжтой цорын ганц арга нь ферм, ялангуяа гэрийн тэжээмэл амьтан санагдсан.”

Зорилго

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд амьжиргаагаа залгуулснаар, нийгмийн хамгаалалд хамрагдаж өөрөө хангалттай орлого олох, гэр бүл болон олон нийтэд эдийн засгийн хувьд хувь нэмэр оруулсан сайхан амьдралтай болох.

ХОТСЗ-ын үүрэг

ХОТСЗ хөтөлбөрийн үүрэг нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон гэр бүлд ур чадвар олж авах, амьжиргааны боломж олгох, нийгмийн амьдралд оролцох боломжийг нэмэгдүүлэх болон өөртөө сэтгэл хангалуун байхад нь дөхөм болох.

Хүсч буй үр дүн

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн ур чадварыг хөгжүүлэх, насан туршдаа суралцах боломж олгох
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эцэг эх боловсрол, ур чадвар эзэмших болон хүүхдийнхээ төлөө ажиллах боломжуудийг дэмжих
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд тайван, хоргүй нөхцөлд ялгаварлалгүй ажиллах зохистой боломжоор хангагдах
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд бичил санхүүгийн үйлчилгээнд хамрагдах
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүд эрчүүдтэй адил ажлын боломжоор хангагдах
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй гишүүнтэй гэр бүлүүд, ялангуяа хүнд өвчтэй хүүхэдтэй гэр бүлд илүү сайн амьжиргаа тусламжаар хангах
- Ядуурлыг бууруулах бүхий л стратеги, хөтөлбөрүүд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон тэдний гэр бүлийн боломжийг харгалзан үзэх
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний ажил хөдөлмөр нийгмийн бусад гишүүдтэй адил авч үзэх, үнэлэгдэх
- Орон нутгийн удирдлага хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн ажиллах боломжийг дээшлүүлэх арга хэмжээ авч, дүрэм журам мөрдүүлэх
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нийгмийн хамгааллыг эрхээрээ дамжуулан хүртэх

Жишээ 2

Хөгжлийн Бэрхшээлтэй Хүмүүсийн Эрхийн тухай Конвенц 27-Р Зүйл – Ажил ба хөдөлмөр эрхлэлт

Эрх бүхий байгууллага нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд бусадтай адил эрхтэйгээр ажиллах ёстой гэж заасан. Үүнд: хөдөлмөрийн зах зээлд чөлөөтэй сонгогдож, хүлээн зөвшөөрөгдөж, хөдөлмөрийн орчинг нээлттэй болгож хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн оролцоо болон боломжийг бий болгох эрх хамаарна. Эрх бүхий байгууллага ажиллах эрхийг идэвхжүүлж, хамгаалж хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хөдөлмөр эрхлэх зөв алхмуудыг хийх боломжийг олгох зэрэг...

Гол ойлголтууд

Хөдөлмөр

Хөдөлмөр гэдэг нь амьдралын чухал үйл ажиллагаа. Хөдөлмөр эрхлэх нь хувь хүн гэр бүл болон олон нийтэд үйлчилгээ, бүтээгдэхүүнээр хангах замаар хувь нэмрээ оруулдаг. Хамгийн гол нь хувь хүний сэтгэл ханамж, өөрийгөө үнэлэх үнэлэмж болон нийгэм, эдийн засгийн оролцоог нэмэгдүүлдэг.

Хөдөлмөр эрхлэх нь олон төрөлтэй байдаг. Жишээлбэл:

- Гэртээ ажиллах
- Гэр бүлийн үйлдвэрлэлд ажиллах
- Биеэ даасан үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эсвэл худалдааны үйл ажиллагаа
- Биеэ даасан эсвэл хамтарсан жижиг бизнесийн үйл ажиллагаа
- Чөлөөт эдийн засагт бусдын төлөө ажиллаж цалинжих
- Чөлөөт бус эдийн засагт олон нийтийн эсвэл хувийн хэвшлийн байгууллага, компаниудад цалинтай ажиллаж
- Тохиромжтой нөхцөлд төлбөртэй ажиллах

хөдөлмөр эрхлэлт нь биеийн болон оюуны хөдөлмөр байж болно. Хөдөлмөр эрхлэхийн тулд бага зэргийн техникийн ур чадвар эсвэл өндөр хөгжсөн чадвар шаардагдаж болно. Зарим ажлууд уламжлалт гэр бүлийн үйлдвэрлэлд суурилж, зарим нь шинэ технологид суурилдаг. Гар утас, компьютер зэрэг харилцааны технологи гарч ирснээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд олон төрлийн ажлын боломжийг бий болгож байгаа ба ялангуяа хүнд эсвэл хавсарсан бэрхшээлтэй иргэдэд илүү хамаарна.

Хөдөлмөр

Бүх төрлийн ажлууд хүссэнээр байдаггүй. Бусдыг мөлжиж, ядуу хэвээр нь байлгадаг. Сэтгэл ханамжгүй ажил болон зохистой ажил хоёрыг ялгаж ойлгох хэрэгтэй. Зохистой ажил нь сэтгэл ханамжтай байх ёстой. ОУХБ/олон улсын хөдөлмөрийн байгууллага/ зохистой ажлыг дараах байдлаар тодорхойлжээ.

Жишээ 3

Зохистой ажил: ОУХБ-н тодорхойлолт

“Зохистой ажил нь ажлын байран дахь хүний хүсэл эрмэлзлийн нэгдэл юм. Үүнд бүтээлч ажиллах боломж олгох, ажлын байрны аюулгүй байдал болон өрх гэрийн нийгэм хамгаалал болон шударга орлого багтана. Түүнчлэн хувь хүний хөгжил болон нийгмийн бүлэглэлийн илүү сайн ирээдүй, өөрийн үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрх чөлөө, мөн амьдралдаа нөлөөлөх шийдвэр гаргахад оролцох, зохион байгуулах болон бүх эрэгтэй, эмэгтэйчүүд тэгш хандах боломж олгох зэрэг орно.”

Ажлын хомсдол гэдэг нь ихэнх ядуу хүмүүсийг зохистой ажил гэсэн ойлголтоос хол зөрүүтэй ажлын нөхцөл, авч буй цалин байдаг.

Хүрээлэн буй орчны хүртээмж

Хүрээлэн буй орчны хүртээмжийн дутагдал бол бүх л буурай хөгжилтэй орнуудын хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд тулгардаг үндсэн саад бэрхшээл юм: Нийтийн тээвэр, харилцаа холбооны хүртээмжгүй байдлаас шалтгаалан ажилд орох, хөдөлмөр эрхлэх нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хувьд бараг боломжгүй байдаг.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулагдсан, тохируулсан ажлын байр

“Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулагдсан, тохируулсан ажлын байр” гэдэг нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хөдөлмөр эрхлэхэд дөхөм болохуйц ажлын байр болон ажил үүргийн зохицуулалт байдаг. Үүнд: машин тоног төхөөрөмж, ажил үүргийн хуваарь, ажиллах цаг, ажлын бүтэц болон ажлын нөхцөлийг тохиромжтой болгосон зэрэг орно. Ихэнх хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд тусгай хэрэгсэл шаарддаггүй. Зарим шаардагддаг зүйл энгийн, хямд зүйлүүд болох налуу зам тавих, өргөдөг сандал юмуу сургалтын хугацаагаа уртасгах, ажлын цагаа тохируулах зэрэг байдаг. Бусад ажлын байрны тохиргоо нь хараагүй иргэдэд дэлгэцээр уншдаг тоног төхөөрөмж худалдаж авах зэрэг илүү үнэтэй зүйлүүд байж болно.

Хувь хүний сонголт ба орон нутгийн байдал

Ихэвчлэн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нэгэн төрлийн ажил мэргэжил эзэмшсэн байдаг. Жишээлбэл: хараагүй иргэд цүнх хийхийг, сонсголын бэрхшээлтэй иргэд мужаан болохыг тэдний хүсэл сонирхлыг харгалзахгүйгээр зааж өгдөг. Гэвч хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд бусдын адил ямар ажил хийхээ сонгох эрхтэй бөгөөд тэд олон төрлийн сонирхол, авьяас, хүсэл мөрөөдөлтэй байдаг. Тэдний сонголт амьдарч буй бүс нутгийн нөхцөл байдал болон хөгжлийн бэрхшээлийн хэм хэмжээнээс шалтгаалдаг. Сонголт нь хөдөө газар, тосгон, хотод амьдарч байна уу, эдийн засаг нь чөлөөт, чөлөөт бус гэдгээс ихээхэн хамаардаг.

Чөлөөт ба чөлөөт бус эдийн засаг

Чөлөөт бус эдийн засаг гэдэг нь засгийн газар дүрэм журам гаргаж, тэтгэврийн хуваарь болон эрүүл мэндийн даатгал хэлбэрээр цалин, урамшуулал авдаг гэрээний дагуу хувийн болон улсын секторт ажиллагсдын ажил эрхлэлт багтдаг. Чөлөөт эдийн засаг нь улсын эдийн засгийг дүрэм журмаар зохицуулдаггүй ба үүнд бага хэмжээний хөдөө аж ахуй, жижиглэнгийн худалдаачид, гэр үйлдвэрлэл, цөөн ажиллагсадтай жижиг бизнес болон төсөөтэй үйл ажиллагаа багтана.

Ихэнх хөгжиж буй орнуудад, чөлөөт эдийн засаг нь чөлөөт бус эдийн засагтай харьцуулбал их хэмжээний ажиллах хүчин авч ажиллуулж, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд илүү ажлын боломж олддог. Тэгсэн хэдий ч чөлөөт эдийн засагтай улсад ялгаварлан гадуурхалтын эсрэг хууль зүйн орчин бүрдээгүй байдаг. Энэ шалтгаанаас болж чөлөөт эдийн засагтай улсад ажил олох нь автомат эрх биш, харин хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон тэдэнтэй хамт ажиллагсдын хамтын хичээл зүтгэл юм.

Хөдөө ба хот

Хүн төрөлхтөн том хотоос жижиг хот, нэг тосгоноос нөгөө рүү шилжин суурьшиж байдаг. Түүнчлэн том тосгодын хооронд, хотын нэг хэсэг болсон хот, жижиг хот, гэр хороолол болон хотхон хооронд амьдардаг. (Хотхон гэдэг нь томоохон хотуудын бүрэлдэхүүнд ордоггүй боловч нэлээд ойрхон байрладаг газар юм.) Энэ хэсэгт “хот” гэдэг нь хот суурин болон хотхоныг, “хөдөө” гэдэг нь жижиг болон хөдөө аж ахуйн үйл ажиллагаанаас хамаарсан газрыг хэлнэ. Орлого олох боломж нь хот, хөдөөд маш их ялгаатай. Хот газар чөлөөт, чөлөөт бус эдийн засгийн аль алинд нь олон төрлийн ажил байдаг. Хөдөө газар бол жижиг хэмжээний хөдөө аж ахуйд суурилагдсан, ажлын боломж багатай.

Ажилгүй байх

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ажиллуулахгүй байвал нийгмийн халамж болон нийгмийн хамгааллын системээр гол зардлыг хангаж, тэднийг дэмжиж, тусалж байдаг гэр бүл, олон нийт, хувь хүн, байгууллагад санхүүгийн маш том чирэгдэл учруулдаг. Ажиллах хүчин багассанаар бүтээмж, орлогод ихээхэн хэмжээний гарз учруулж, хөрөнгө оруулалтыг багасгадаг.

Амьдралын турш сурах

Боловсрол, ур чадвар эзэмших нь зөвхөн хүүхэд насанд тохиолддог зүй биш юм. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, иргэд хоёул боловсрол эзэмшиж, амьжиргааны боломжоо дээшлүүлж, тогтвортой байхын тулд нэмэлт ур чадвар эзэмших нь чухал юм. Амьдралын төлөө боловсрох болон амьдралын турш сурах боловсролын хэрэгцээ нь насан туршийн сургалт гэсэн ойлголтоор илэрхийлэгдэж байна.

Ялангуяа чөлөөт болон чөлөөт бус эдийн засагтай орнуудын ялгаатай ойлголтоос болж амьдралын турш сурах гэдэг нь наад захын хэрэгцээгээ хангахаар хичээж буй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд чухал ойлголт юм. Сургалтын хөтөлбөрүүд нь нэг удаа тохиолддог үйл ажиллагаа бус насан туршийн сургалтын үйл явцад хөрөнгө оруулагчид гэж өөрсдийгөө харах хэрэгтэй. Энэ нь хөгжлийн бүхий л шатны нийгэмд хэрэгтэй. Хөдөөгийн ядуу газар болон борчуудын хороололд насанд хүрэгчдийн үсэг мэддэг байх чадвар нь хөгжлийн нэн чухал хэрэгсэл болж, хүмүүст уншиж бичихээс гадна өөрийн одоогийн нөхцөл байдлаа илэрхийлэхэд ашиглагддаг. Бүх нийгэмд бүлгийн бүтэц нь хөгжлийн бэрхшээлтэй болон бэрхшээлгүй иргэдийн тасралтгүй сургалцах соёл бүрдүүлэх боломж олгодог.

Нийт гэр бүл болон нийгэмд анхаарах

Хөгжлийн бэрхшээл нь тухайн хүнээс гадна нийт гэр бүл болон нийгэмд басхүү нөлөөлж байдаг. Ядуу нийгмийн өрх гэрүүд орлогын цөөн хэдэн эх үүсвэрээр амь зууж байдаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй өрхийн гишүүн гэр бүлийн амьдрал, амьжиргаанд хувь нэмрээ оруулах боломжтой тул амьжиргааг дээшлүүлэх үйл ажиллагаанууд гэр бүлийн хэмжээнд авч үзэгдэх хэрэгтэй.

Хүсэл эрмэлзэл ба үлгэр дууриалал

Хөгжлийн бэрхшээлтэй зарим иргэд амжилтанд хүрдэггүй. Тэд ихэвчлэн өөрсдийн чадамжаас доогуур ажлыг хийдэг бөгөөдхийж чадах зүйлийг өчүүхэн гэж боддог. Гэсэн хэдий ч энэ хязгаарыг эвдэж, амьдарч буй нийгэмдээ өөрсдийн чадварыг үзүүлж амжилтанд хүрсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд олон байдаг. Эдгээр хүмүүсийг үлгэр дууриалал болгож хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хүсэл эрмэлзлийг нэмэгдүүлэх хэрэгтэй.

Энэ бүрэлдэхүүн хэсгийн элементүүд

Чадвараа хөгжүүлэх

Хөдөлмөр эрхлэхэд чадвар нь нэн чухал байдаг. 4 төрлийн үндсэн чадварууд байдаг. Үүнд: суурь чадвар, техникийн буюу мэргэжлийн чадвар, бизнес удирдлагын чадвар болон амьдралын ухааны чадварууд багтдаг. Эдгээр чадварууд нь уламжлалт гэрийн боловсрол, үйл ажиллагаагаар болон ихэнх мэргэжлийн чадвар олгох сургалтын төвүүд, нийгмийн үйл ажиллагаанд оролцооноор бий болдог. Эдгээр дөрвөн төрлийн чадварыг хослуулснаар тогтвортой ажил олж, мөнгө олох илүү өргөн баталгаа гарна. ХОТСЗ хөтөлбөр нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн боломжийг тодорхойлж, идэвхжүүлэн тэдэнд эдгээр дөрвөн чадварыг суралцахад нь туслах хэрэгтэй.

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэх

Хөгжиж буй орны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн амьжиргаагаа залгуулах боломж нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэх байдаг. Хувиараа хөдөлмөр эрхлэх гэдэгт худалдаа, үйлдвэрлэл, үйлчилгээ багтана. Тэдгээр нь хувь хүний болон бүлгийн байж болох ба хагас цагаар болон бүтэн цагаар, чөлөөт болон чөлөөт бус эдийн засагтай аль ч улсын хот, хөдөөгийн газар адилхан хүлээн зөвшөөрөгддөг. Хувиараа хөдөлмөр эрхлэх нь хөгжлийн бэрхшээлтэй олон эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн орлогыг бүрдүүлдэг ба гэр бүл, хамт олондоо эдийн засгийн хувь нэмэр оруулахад нь тусалдаг.

ХОТСЗ хөтөлбөр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч болж үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаа болон жижиг бизнесээ эхлэх, өргөжүүлэхэд нь олон талын үүрэг гүйцэтгэж тусалдаг.

Цалинтай ажиллах

Цалинтай ажиллах гэдэг нь өөр нэгэн хувь хүн, байгууллага, компанид амаар болон бичгээр хийсэн гэрээний дагуу цалин эсвэл мөнгө авч ажиллахыг хэлнэ. Энэ нь чөлөөт бус эдийн засагт илүү түгээмэл байдаг боловч чөлөөт эдийн засагтай улсуудад ч байж болох юм.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд боломжийн цалинтай ажил олох гэж олон бэрхшээл туулдаг. Гэсэн хэдий ч олон бизнесийн байгууллагууд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг авч ажиллуулах хандлага нэмэгдэж байна. ХОТСЗ хөтөлбөр нь цалинтай ажилд ороход тулгардаг саадыг даван туулж, багасгахад тусалж чадна.

Санхүүгийн үйлчилгээ

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд жирийн хүмүүсийн адил бизнесээ эхлүүлж, өргөжүүлж, амьдралаа зохистой авч явахад санхүүгийн үйлчилгээний хэрэгцээ гардаг. Бичил санхүү гэдэг нь хадгаламж, даатгал, байрны зээл болон мөнгөн гуйвуулгын үйлчилгээ зэрэг өргөн хүрээний санхүүгийн үйлчилгээг хамардаг бол бичил зээл нь үйлчлүүлэгчид хэрэгтэй байгаа зээл гэсэн утгыг илэрхийлдэг.

Бичил санхүүгийн систем нь хоршоолол, жижиг банк, хадгаламж, зээлийн хоршоо, өөртөө туслах бүлэглэл, арилжааны банк бичил санхүүгийн байгууллагуудад боломжтой байдаг. Орон нутгийн түвшинд өөртөө туслах бүлэглэл буюу Эргэлтийн Хуримтлал Зээлийн Холбоо /ЭХЗХ/ буюу энэ төрлийн хамтралууд нь сайн дураараа долоо хоног болгон эсвэл сар тутам бага хэмжээний мөнгийг хуримтлуулж нийт дүнгээр нь зээл олгох юмуу 1 гишүүндээ тэтгэмж үзүүлдэг. Эдгээр бүлгүүд хуримтлалын зарчмыг сурталчилж, гишүүдийнхээ өөртөө итгэх итгэл болон өөрийгөө хүндлэх хүндлэлийг нэмэгдүүлдэг.

Нийгэм хамгаалал

Нийгмийн хамгаалал нь туйлын ядуу юмуу өвчтэй, хөгжлийн бэрхшээл, өндөр наснаас шалтгаалж орлогогүй болсон иргэдийн аюулгүй байдлыг хамгаалах үүрэгтэй. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд бусад иргэдтэй адил тэгш эрхтэйгээр нийгмийн хамгаалалд хамрагдах эрхтэй. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ядуу болон хэцүү амьдралтай хүмүүсийн дунд байдаг тул тэднийг үр дүнтэй нийгмийн тусламжийн хөтөлбөрүүдэд хамруулах хэрэгтэй.

Нийгмийн хамгаалалын хэмжээ гэдэгт засгийн газар, томоохон байгууллагын албан ёсны хангамж болон орон нутгийн түвшинд албан бус үзүүлэлт багтдаг. Албан ёсны арга хэмжээнд эмзэг бүлэгт чиглэсэн ядуурлыг бууруулах систем болон ялангуяа хөгжлийн бэрхшээлийн тэтгэмж зэрэг багтана. Орон нутгийн түвшинд албан бус арга хэмжээнд нийгмийн байгууллагууд, ялангуяа өөртөө туслах бүлэглэл багтана.

Жишээ 4 Палестин

Имадын том өөрчлөлт

Палестины Хеброн дүүргийн Яатта хотын Имад нь 13 насандаа нуруу нугасны гэмтлээс болж хөдөлгөөний бэрхшээлтэй болсон байна. Түүнд нийгэм, орчин тойрон болон түүний гэр бүлийн ядуу байдлаас болж бусад хүүхдүүд, найз нар шигээ дээд боловсрол эзэмшиж мөрөөдлөө биелүүлэх боломж байсангүй.

1994 онд ХОТСЗ хөтөлбөр Яатта хотод хийсэн нийгмийн судалгааны ачаар Имадтай холбоотой болжээ. Тухайн үед түүний амьдрах орчин аймшигтай байлаа. Түүний гэр Имадын хэрэгцээнд тохирохгүй байхаас гадна гэр бүл нь түүнийг нийгмийн үйл ажиллагаанд оролцуулахаас хязгаарлаж байсан юм. Түүнд хотоор явж, амьжиргаагаа дээшлүүлэхийн тулд ажил хийх, суралцахын тулд харилцаа холбоо тогтоох бие даах боломж байсангүй.

ХОТСЗ хөтөлбөрийнхөн түүнд тэргэнцэр авч өгч, гэр дотор шаардлагатай өөрчлөлтүүдийг хийн хотын захиргааны зөвлөл болон орон нутгийн нийгмийн байгууллагуудын тусламжтайгаар гэрээс нь төв зам руу шууд хүрэх замыг хийжээ. Түүний дараагаас Имадын амьдрал өөрчлөгдөж эхэлсэн байна.

Түүнчлэн юм оёхоос авахуулаад, компьютерын мэргэжил зэрэг олон төрлийн чадвар эзэмшсэн бөгөөд Палестиний хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн Нэгдсэн Байгууллагын тэргүүн болж, сүүлдээ Яатта хот дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн сэргээн засах төвийн зохицуулагч болсон байна.

Имад хэлэхдээ “ХОТСЗ хөтөлбөрийг мэдэхээсээ өмнө би тусгаарлагдсан, өөртөө итгэх итгэлээр дутагдаж байлаа. Гэвч өнөөдөр энэ бүх саад, бэрхшээлийг үл харгалзан энгийн амьдралаар амьдарч өөртэйгөө адил хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үлгэр дууриалал нь болчихоод байна. Миний хөгжлийн бэрхшээл миний хүсэл эрмэлзлийг алга болгосонгүй, харин ч намайг хөдөлмөрч болгосон.”

Өнөөдөр (2010) Имад 39 настай, гэрлээгүй. Тэр ээж, ах, 2 эгчийн хамт эдийн засгийн хэцүү орчинд амьдардаг боловч түүний орлого гэр бүлийн бүхий л сайн сайханд тодорхой үүрэг гүйцэтгэдэг. Тэр амжилтанд хүрснээ 3 шалтгаанаар тайлбарлажээ:

- Олон нийтийн үйл ажиллагаанд оролцсоноор өөртөө итгэлтэй, хүчтэй болсон.
- Ажил, амьдралын ур чадвар эзэмшсэнээр гэр бүлийн эдийн засаг болон амьдралын чанарыг дээшлүүлсэн.
- Хэрэгтэй төхөөрөмж, орчин тойрны дэд бүтцийг сайжруулснаар амьдрал түүнд илүү амар болсон.

Ур чадварыг хөгжүүлэх

Танилцуулга

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд амьжиргаагаа авч явахын тулд тодорхой чадварууд эзэмших хэрэгтэй. Гэхдээ тэд маш олон тааламжгүй зүйлүүдтэй тулгардаг. Тэдний гэр бүл, хамт олон нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг иймэрхүү хөтөлбөрт оролцож чадна гэдэгт итгэдэггүй. Тэд суурь боловсрол эзэмших боломж дутсанаас цаашид мэргэжил эзэмших сургалтанд хамрагдаж чаддаггүй. Энэ сул тал нь ур чадвар эзэмших боломжгүй болгох төдийгүй итгэл, хүсэл мөрөөдөл, зорилгогүй нэгэн болдог.

Ялгаатай олон төрлийн чадварууд амжилттай ажиллахад хэрэг болдог. Үүнд суурь чадвар буюу гэр бүлээс авдаг боловсрол, техник ба мэргэжлийн чадвар буюу хүнийг аливаа үүрэг даалгаврыг хийхэд шаардагддаг чадвар, бизнесийн чадвар буюу хувиараа амжилттай хөдөлмөр эрхлэхэд шаардагдах чадвар, амьдарлын ухааны чадвар буюу ертөнцийг үзэх үзэл, мэдлэг, хувийн онцлог орно.

Зорилго

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ажиллахад нь хэрэг болох мэдлэг, хандлага, чадвартай болгох.

ХОТСЗ-ын үүрэг

ХОТСЗ хөтөлбөрийн үүрэг нь холбогдох мэдлэг, чадвар, хандлагыг олж авахад дэмжлэг үзүүлж, идэвхтэй байснаар хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ажилтай болгох боломжийг бий болгоно.

Хүсч буй үр дүн

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй залуучууд болон насанд хүрэгчдийг зах зээлийн ур чадварыг эзэмших олон төрлийн сургалтын боломж олгосноор боломжийн цалинтай ажил болон хувийн бизнес эрхлүүлж, орлоготой болгох
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй охид, хүүхнүүдийг эрчүүдтэй адилхан ур чадвараа дээшлүүлэх боломж олгох
- Мэргэжил, чадварын сургалт олгодог томоохон нийлүүлэгчдийг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд суралцаж болохоор дүрэм журам, бодит нөхцөлтэй болгох
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд дэмжих үйлчилгээг хүртээх: мэргэжлийн зөвлөгөө, хуваарилалтын үйлчилгээ, туслах тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгслүүд
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ажлаа гүйцэтгэх ур чадвар дээшлүүлэх боломжтой болох

Жишээ 5 ЭНЭТХЭГ

Уяман өвчний төвд амьдралын ухааны чадвар заав

Энэтхэгийн Уяман өвчний Төвд уяман өвчтэй залуучуудад олон төрлийн техникийн чадвар суулгах мэргэжлийн сургалтын төвүүд үйл ажиллагаагаа явуулдаг. Үүнд: моторын механик, оёдол, гагнуур, электроник, телевиз болон радио засвар, таталган бичиг, торгоны аж ахуй, офсет хэвлэл болон компьютерын сургалтууд багтана. Төгссөн оюутнууд засгийн газраас хүлээн зөвшөөрөгдсөн мэргэшлийн зэрэгтэй болно. Гэхдээ эдгээр төвүүд нь ялангуяа бизнесийн удирдлага, амьдралын ухааны талаар маш сайн сургадаг.

Амьдралын ухааны сургалт нь гурван хэсгийг хамардаг: хувийн чадвар, дасан зохицох чадвар, ажилд орох чадвар хөгжүүлэх.

Хувийн чадварт өөрийгөө хүндлэх, хувь хүний хөгжил, эерэгээр бодох, урамшил, зорилго тодорхойлох, асуудал шийдвэрлэх, цагийн зохион байгуулалт, стресийн удирдлага багтана. Дасан зохицох чадвараа хөгжүүлэх гэдэгт бэлгийн амьдрал, бүрэг ичимхий зан, ганцаардал, бухимдал, айдас, уур, ДОХ, архидалт, сул дорой байдал, шүүмжлэл, зөрчилдөөн, өөрчлөлт орно. Ажилд орох гэдэгт манлайлал, багаар ажиллах, мэргэжлийн зөвлөгөө, ажлын орчин орно.

Амьдралын ухааны чадварыг гурван аргаар заадаг: а) цагийн хуваарь болон бусад үйл ажиллагаагаар дамжуулан эрт босох, хувийн болон орчин тойрны ариун цэвэр сахих, цаг баримтлах, үүрэг хариуцлагатай байх, манлайлал болон бусдыг хүндэтгэхийг авч үздэг. б) төвийн ажилчдын жишээгээр. в) долоо хоног бүрийн хичээлээр.

Эдгээр төвийг төгсөгчдийн 95% нь ажлын байраар хангагддаг. Тэдний амжилтанд гурван том шалтгаан байна. Нэгдүгээрт, Уяман өвчний төвд суралцсан амьдралын ухааны хичээл заалгасан оюутнууд хувь хүний өндөр чадвартай төгсөдгийг ажил олгогч нар мэддэг тул ажилд орохоор нэр дэвшигчдэд хүндэтгэлтэй ханддаг. Хоёрдугаарт, Уяман өвчний төвийн ажилд зуучилдаг мэргэжилтнүүд орон нутгийн бизнесийнхэнтэй сайн харилцаатай байдаг. Гуравдугаарт, Уяман өвчний төвүүд төгсөгчдөө болон төвтэйгөө хооронд нь холбоотой байлгаж ажил олох, ажлаа хэвийн гүйцэтгэхэд нь тусалдаг.

Гол ойлголтууд

Чадварын хэлбэрүүд

Суурь чадварыг гэр бүлийн амьдрал болон үндсэн боловсролоор дамжуулан эзэмшдэг. Үүнд бичиг үсэг тайлагдах, тоо тоолох, аливаа юм суралцах, асуудлын шалтгааныг тодорхойлж шийдвэрлэх чадварууд багтдаг. Эдгээр төрлийн чадварууд чөлөөт ба чөлөөт бус эдийн засгийн аль ч үед бүх соёл, нөхцөл, ажилд хэрэг болдог.

Техник, мэргэжлийн чадвар гэдэг нь ямар нэгэн зүйлийг үйлдвэрлэх, засах, зарим төрлийн үйлчилгээг хангах зэрэг тодорхой төрлийн зүйлийг гүйцэтгэхэд тусалдаг. Жишээлбэл: Мужаан, оёдол, гагнуур, төмрийн үйл, токарийн суурь машин, сагс хийх, цагаан тугалга өнгөлөх, гутал хийх. Илүү гүнзгийрсэн техникийн чадварууд болох инженер, анагаах ухаан, физик эмчилгээ, компьютер технологи зэрэг нь мэргэжлийн чадварт орно. Ерөнхийдөө илүү гүнзгийрсэн техникт илүү өндөр боловсрол шаардагдах ба техникийн дээд сургуулиудад албан ёсны сертификат, гэрчилгээтэй илүү албан ёсны сургалтууд шаардагддаг.

Бизнесийн чадвар гэдэг нь бизнесийн үйл ажиллагаа явуулахад шаардагдах чадвар юм. Үүнд мөнгө болон хүн удирдах, төлөвлөх, зохион байгуулах чадварууд багтана. Түүнчлэн эрсдэлийн үнэлгээ, зах зээлийн судалгаа, мэдээлэл цуглуулах, бизнес төлөвлөгөө боловсруулах, зорилго тодорхойлох болон асуудал шийдвэрлэх зэрэг багтдаг. Эдгээр чадварууд тоо тоолох, бичиг үсэг мэдэх дээр ихэвчлэн суурилна.

Худалдааны сургалтууд нь мужаан, радио засах, хоёр дугуйтай мотор механик болон гагнуур хийх зэрэг хувиараа ажиллахад хөтөч болох техникийн чадварын хажуугаар бизнесийн чадвар эзэмших сургалт явуулдаг.

Амьдралын ухааны чадвар гэдэг нь амьдралд зохицох хандлага, мэдлэг, хувийн онцлог багтдаг. Үүнд: үйлчлүүлэгчтэй хэрхэн харьцах вэ, өөрийгөө хэрхэн илэрхийлэх вэ, үр дүнтэй сонсох, харилцах, бүтээлчээр бодож асуудал шийдвэрлэх, хувийн зохион байгуулалт, дүрэм журам, хоорондоо харилцах нийгмийн чадвар, багаар ажиллах чадвар, ажлын ёс суртахуун багтана.

Амьдралын арга ухаан нь хөгжлийн бэрхшээлтэй, бэрхшээлгүй аль ч хүнд амжилтанд хүрэхэд шаардаглагатай байдаг. Гэхдээ хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хувьд илүү ач холбогдол өгч байгаа нь өөртөө итгэх итгэл олж аван, өөрийгөө хүндлэх нь нэмэгддэг.

Амьдралын ухааны чадвар нь гэр бүл, хамт олны харилцан үйлдэл дээрээс суралцдаг ба боловсролоор бэхжиж, мэргэжлийн сургалт, залуучуудын олон нийтийн хөгжлийн хөтөлбөр болон ажлаар дамжин нэмэгддэг.

Өөртөө итгэх итгэл нь эерэг хандлагын хөгжил, ажил, амьдралыг амжилттай зохицуулах ур чадвар, холбогдох мэдлэгээр дамжуулан олж авдаг. Хэрвээ сургалтын хөтөлбөр нь зөвхөн техникийн чадвар дээр суурилж хандлага, мэдлэг, амьдралын чадвар зэргийг үл ойшоовол төгсөгчид хэрэгтэй ажил олж, тогтвортой ажиллаж, амжилт гаргадаггүй.

Хувь хүний сонголт ба адил боломжууд

ХОТСЗ хөтөлбөр, чадвар дээшлүүлэх боломж тодорхойлохдоо хувь хүн бүрийн сонирхол, авьяас, чадварыг харгалзан үзэх хэрэгтэй. Охид хөвгүүд, бүсгүйчүүд залуучууд жендерийн хувьд хязгаарлаж, тусгаарлагдахгүй сургалтанд адил тэнцүү эрхтэйгээр хамрагдах хэрэгтэй. Хөгжлийн бэрхшээлтэй охид бүсгүйчүүд сургалтанд суухын тулд магадгүй нэмэлт тусламж, хэрэгцээтэй байж болно. Сонголтын дээд хэмжээ нь хувь хүн юуг хийж чадахыг хэвшсэн ойлголтын дагуу шийдэхгүй байх хэрэгтэй.

Чадварт суралцах арга замууд

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн амьжиргаагаа залгуулахад хэрэглэгдэхүйц мэдлэг, чадвар, хандлагыг сургаж, хөгжүүлэхэд хэд хэдэн арга байдаг. Үүнд:

- Хувийн хүчин чармайлт
- Гэр бүлийн хүрээнд гэрт суурилсан чадварууд
- Суурь боловсрол
- Сургуульд эзэмших мэргэжлийн сургалтууд
- Хамт олонд суурилсан сургалтууд, үүнд хамт олон дахь хувь хүмүүсийн албан ба албан бус оролцоо
- Мэргэжлийн сургалтын төвүүд эсвэл мэргэжлийн сэргээн засах төвийн сургалтууд
- Ажил дээр дадлагажих
- Коллеж, их сургуулийн сургалтууд
- Суурь бизнесийн чадварын сургалт, бизнес хөгжлийн үйлчилгээ, зөвлөгч зэрэг жижиг бизнесийн хөгжлийн хөтөлбөрт оролцох
- Ажилтныг дагаж дадлагажих

Ур чадвар хөгжүүлэх хамгийн тохиромжтой арга нь хувь хүний сонирхол, чадвар, нөөцөн дээр суурилж тухайн орон нутагт боломжтой, хэрэгжиж болохуйц боломжийг сонгох явдал юм.

Жишээ 6 Хятад

Зоугийн чин хүсэл ба түүний тавхай

Зоу нь 1951 онд Хятадын Хубей мужид Еи Чангаас цагаачилсан тариачин гэр бүлд төржээ. Тэр хүнд өвчний улмаас гараа хөдөлгөж чаддаггүй ба өдөр бүрийн амьдралаа зөвхөн хөлөө ашиглах л боломж үлджээ. Түүнд сургуульд суралцах боломж байсангүй. Тэр өөр чадварууд эзэмшсэн боловч амь зуухад нь хүрэлцсэнгүй. Тэрээр хөлийн ур чадвараа хөгжүүлэн, сургуулилж эхэлсэн ба цаг засварыг судалж эхэлжээ. Тэр шоргоолжнуудыг чихрээр урхидан авчирж, хөлийн хуруугаараа шоргоолжнуудыг яг л гарын хуруу шиг өргөж сургуулилдаг байв. Тийнхүү олон жилийн шантаршгүй сургалтын эцэст цаг засварлахдаа сайжирсан бөгөөд өөрийн цаг засварын мухлаг ажиллуулах болжээ.

Одоо тэрээр өөрийгөө болон гэр бүлээ цаг засаж тэжээх болсон байна. Түүний охин их сургуулиа төгсөөд сувилагч болжээ. Зоу хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн олон нийтийн үйлчилгээнд идэвхтэй оролцдог бөгөөд өөрийн зардлаараа шууд утсаар хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд сэтгэл санааны дэмжлэг үзүүлж, зөвлөгөө өгдөг болсон.

Зоу өөрийн амьдарч буй мужийн олон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн үлгэр дууриалал болсон хүн юм. Түүний хэлж буйгаар: “Би хөгжлийн бэрхшээл, ядуурлаас айхгүй байна. Би өөрийн хичээл зүтгэл, оюун ухаан, шийдвэрээр амжилтанд хүрч чадсан. Хөгжлийн бэрхшээл гэдэг аймшигтай зүйл биш, харин оюун ухаанаа алдах хамгийн аймшигтай. Би ямар ч үед хүчтэй байж, аливаа бэрхшээлийг давж туулж чадна гэдэгтээ итгэлтэй байдаг.” Түүнчлэн тэрээр хэлэхдээ: “Мэргэжилтнүүд чухал, бүр маш чухал үүргийг сэргээн засах сургалтанд гүйцэтгэдэг боловч эцсийн үр дүн нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хүсэл зоригоос ихээхэн хамаарах ба тэр хүн л өөрийн эрмэлзлэлээрээ гав дөнгөө суллаж чадна.”

Санал болгож буй үйл ажиллагаанууд

Гэрт суурилсан сургалтыг сурталчилах

Ихэнх залуучууд эцэг эх, ах дүү болон бусад гэр бүлийн гишүүдээсээ мэдлэг, чадвар, хандлагаа гэрийн боловсролоор дамжуулан уламжлалт, мэргэжлийн болон амьдралын ур чадваруудыг эзэмшдэг. Гэрт суурилсан “хийж байж сурдаг” гэдэг нь хүнийг цаашдын амьдралаа авч явах ур чадвар суралцахад нь тусалдаг суурь бэлтгэл юм.

Гэсэн хэдий ч, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, залуучууд болон хавсарсан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс эцэг эхчүүдийн гэр бүл дэх залуу гишүүд юу хийж болох болохгүй талаар баримталдаг хэвшмэл сэтгэлгээнээс болж хийж байж сурдаг сургалтаас холуур тойрдог. Эцэг эхчүүд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдээ гэмтэхээс сэргийлж, эсвэл хүүхдээ гэрийн ажилд тусалж чадахгүй гэж боддог, эсвэл тэднийг зүгээр л гаргуунд нь гаргаж, үл тоомсорлодог. Үүний үр дүнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд хэрэгцээтэй ур чадвар эзэмшдэггүй, гэрийн ажил болон гэр бүлийн бизнестээ хувь нэмэр оруулж мэддэггүй болдог. Ингэж нийгэм оролцуулахгүй байснаар хүн өөртөө итгэлгүй болж, гэр бүл, олон нийтийн үйл ажиллагаанд идэвхитэй оролцох оролцоонд нөлөөлдөг.

Боломжит үйл ажиллагаанууд:

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хийж чадах гэр доторх боломжит даалгавруудыг тодорхойлох
- Гэр бүлийн гишүүд цаашид хэрэг болохуйц чадвар зааж, гэрийн бүтээлч үйл ажиллагаанд оролцох боломж олгох
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний биеэ даасан оролцоог хянах

Жишээ 7 Филиппин

Ээж, хүү хоёрын сүлжмэлийн мөрөөдөл

Филиппиний Бикол бүсэд Саймон Киренегийн Хүүхдийн сэргээн засалтийн хөгжлийн төвийнхөн өсвөр насны харааны бэрхшээлтэй хүүтэйгээ амьдардагбэлэвсэн эмэгтэйтэй уулзжээ. Бэлэвсэн эмэгтэй нас барсан нөхрийнх нь хэрэглэдэг байсан хоёр оёдлын машинтай байв. Хүү нь хэзээ ч сургуульд яваагүй, бас юм нэхэж чаддаггүй байсан. ХОТСЗ-н ажилчид ээжийг нь хүүдээ юм нэхэхийг зааж өгөхийг уриалсан байна. Удалгүй ээж, хүү хоёр хувцас оёж худалдаанд гарган, гэрийнхээ хоёр оёдлын машиныг хэрэглэдэг болжээ.

Суурь боловсрол эзэмших боломжийг бий болгох

Суурь боловсрол нь бүх төрлийн ажил хийхэд суурь болдог: суурь боловсрол техникийн ур чадвар олж авах, хөгжүүлэхэд суурь болдог ба амьдрах чадвар олж авахад тусалдаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үр дүнтэй туслахын тулд ХОТСЗ хөтөлбөрийнхөн юун түрүүнд албан болон албан бус боловсрол олгох боломжийг олгох хэрэгтэй. ХОТСЗ хөтөлбөр сургууль солилцоонд дөхөм болж, ажил хийх болон сургалтанд харагдахыг зохицуулах хэрэгтэй.

Мэргэжлийн сургалтын оролцоонд дөхөм болгох

Дунд сургуулиуд заримдаа мэргэжлийн сургалтаас гадна мэргэжлийн үнэлгээ, ажил мэргэжлийн удирдамж, зөвлөгөөг санал болгодог. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд эдгээр мэргэжлийн курсуудад суралцаж ажил мэргэжлийн удирдамжийн үйлчилгээний ашиг тусыг хүртэх хэрэгтэй. Тэд сургууль, албан байгууллага хоорондын шилжих хөтөлбөрүүдэд хамрагдах хэрэгтэй. ХОТСЗ хөтөлбөр бүс нутгийн дунд сургуулиуд дээрх боломжийг судалж, хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутан залуучуудын оролцоог дэмжих хэрэгтэй.

Боломжит үйл ажиллагаанууд:

- Дунд сургуулийн мэргэжлийн курс болон ажилд шилжих хөтөлбөрүүдэд хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдын оролцоонд учирдаг саад, бэрхшээлийг тодорхойлох, даван туулах
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутнуудыг сургалт болон боловсролын хөтөлбөрт оролцоход дэмжих
- Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх сургалт, сургалтын курсын зааварлагчдыг өөр өөр төрлийн хөгжлийн бэрхшээлийн сургалтанд хэрэгцээтэй зүйлсээр хангах

Олон нийт дэх сургалтыг дэмжих

Хамгийн түрүүнд орон нутгийн олон нийт дэх чадвар хөгжүүлэх боломжийг тодорхойлох нь чухал. Боломжит хоёр арга нь: одоо байгаа томоохон сургалт болон бүс нутгийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн оролцоог дэмжиж чадахуйц бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний ажилтай холбоотой орон нутгийн хүмүүс.

Шаардлагатай бараа, үйлчилгээний үйлдвэрлэлтэй холбоотой сургалтыг орон нутагт зохион байгуулахад ХОТСЗ хөтөлбөр нь чадвар эзэмших хүсэлтэй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг эхлээд тодорхойлох хэрэгтэй. Түүний дараа:

- Хувь хүн, түүний гэр бүлийн сонирхлыг авч үзэн тэдэнд буй чадвар болон гэр бүлийн дэмжлэгийн талаар ярилцах.
- Ажил болон ажлын сургалтын талаарх мэдээллээр хангах
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн оролцож болохуйц мэргэжлийн сургалт зохион байгуулах, дэмжиж ажилллах орон нутгийн хүнийг олох
- Орон нутгийн эрэлтийг хангах бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг санал болгох
- Дагалдан сурагч болоход гарах саад бэрхшээлийг шийдвэрлэх, шийдлийг олох, илрүүлэх. Үүнд: Зардал, хүрэх боломж, тээвэр, шаардлагатай дэмжлэг (тээврийн хэрэгсэл, дохионы хэлний орчуулагч, туслах төхөөрөмж)
- Хэрэгцээтэй газар хэрэгцээтэй санхүүгийн болон материалын дэмжлэгээр сургагч болон оролцогчдыг хангах
- Сургалтын явцыг хянаж гарч буй асуудлуудийг даван гарахад туслах
- Сургалтыг амжилттай төгссөний дараа хувь хүн өөрсдийн үйл ажиллагааг эхлэхэд хангалттай тусламж үзүүлэх

Жишээ 8 Малави

Мэргэжлээ олох

Малавийн гар урлалын зөвлөл ХОТСЗ хөтөлбөртөө мэргэжлийн чадварын сургалтын системийг санаачилсан. Хөдөө орон нутагт хөгжлийн бэрхшээлтэй залуу, болон насанд хүрэгчдийг илрүүлж, тэдний мэргэжлийн сонирхолыг тодорхойлж, орон нутгийн сургагч багш нарыг 1-2 жилийн хугацаатай хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг дагалдангаар авахад нь дэмжлэг үзүүлэх хэрэгтэй. ХОТСЗ хөтөлбөрийнхөн сургагч багш нарын сургалт болон үйлдвэрлэл хоёуланд нь ашиглах материалаар урамшуулан хангах хэрэгтэй. Энэ системд олон чиглэлийн сургагч багш нар хамардаг. Үүнд: нарийн боов, оёдол, цагаан тугалгаар өнгөлөгч, мужаан, метал, дугуй засвар болон сүлжмэл, нэхмэл. Сонгогдсон сургагч багш нар Малавийн гар урлалын зөвлөлийн мэргэжлийн сэргээн засах төвөөс зохион байгуулагддаг ур чадвараа нэмэгдүүлэх сургалтанд урилгаар оролцсон. Дагалдан сургалтыг төгссөний дараа зарим дагалдангууд өөрийн үйл ажиллагаагаа эхлүүлдэг бол зарим нь сургасан байгууллагадаа ажилтнаар үлддэг.

Бизнес чадварыг хөгжүүлэхэд туслах

Чөлөөт эдийн засагтай оронд жижиг бизнес эрхлэх нь хөгжлийн бэрхшээлтэй олон хүний хувьд орлого олох арга нь болдог. Хэрвээ хувь хүн энэ сонголтыг сонговол зохих бизнесийн чадварын сургалтанд хамрагдсан байх нь маш чухал юм.

Ихэнх улс оронд жижиг бизнес эрхлэлтийн хөгжлийн сургалтын хөтөлбөрүүд

бичил санхүүгийн системтэй холбогдсон байдаг. ХОТСЗ хөтөлбөр орон нутгийн хэмжээнд боломжит сургалтуудыг тодорхойлж, чадвартай хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг бизнес эрхлэхэд татан оролцуулж, мэдлэгийг нэмэгдүүлэх хэрэгтэй. Хөтөлбөрийн менежер, сургагч нар хамтран хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хамрагдах аргыг боловсруулж чадна. Түүнчлэн ХОТСЗ хөтөлбөр нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хувь хүн оролцоход тулгарч буй саад бэрхшээлийг даван туулахад туслах хэрэгтэй. /тээвэр, дохионы хэлний хэлмэрч/

Томоохон байгууллагуудад сургалт явуулах

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн чадварыг хөгжлийн бэрхшээлгүй хамт олонтой хамтад нь хөгжүүлэх нь илүү үр дүнтэй байдаг. Томоохон мэргэжлийн курс, дээд сургуулиуд нь олон төрлийн сургалтын боломжийг санал болгож илүү шинэ технологи, тоног төхөөрөмж болон ажил мэргэжлийн удирдамжийн дагуу албан ёсны гэрчилгээтэй төгсгөж, ажил олоход нь тусалдаг. Албан ёсны мэргэжлийн сургалтын төвүүд ихэнх нь

хотод байрладаг бөгөөд илүү том байгууллагуудад шаардлагатай боловсон хүчнийг хангадаг хэдий ч орон нутгийн олон төр, төрийн бус байгууллагууд, олон нийтийн болон хувийн мэргэжлийн сургалтын төвүүд хөдөө нутагт хэрэгцээтэй техникийн, амьдралын ухааны чадваруудыг заах сургалтуудаар хангадаг.

ХОТСЗ хөтөлбөр нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд томоохон мэргэжлийн дээд сургуулиудад элсэн ороход учирч буй саад бэрхшээлийг багасган, элсэн орох боломжоор хангах. Тулгардаг саадууд: элсэн ороход тавигдах шаардлага өндөр, тохиромжгүй барилга анги танхимууд, сургалтын өндөр төлбөр ба сургалтын зардал, тохирох туслалцаа ба багаж хэрэгслийн дутагдал, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг сургахад дэмжих бодлого байдаггүй, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд заах сургагч багш нарын мэдлэг, итгэл, туршлагын дутагдал.

ХОТСЗ хөтөлбөр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд мэргэжлийн сургалтын төвүүдэд хандахад урам өгөх хэрэгтэй. Жишээ нь:

- Сургууль, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн байгууллагууд, эцэг эхийн зөвлөл, төрийн бус байгууллагууд, эмэгтэйчүүд залуучуудын байгууллага дээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн сургалтын газар бий болгох
- Эцэг эх, олон нийтийн бүлэг болон бусад хамааралтай газруудад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэргэжил чадварын сургалт чухал гэдгийг ойлгуулж, мэдлэгийг дээшлүүлэх
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг элсэх, суралцахад санхүүгийн тусламж үзүүлэх
- ХОТСЗ хөтөлбөр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн оролцоог дээшлүүлж мэргэжлийн сургалтын төвүүд болон курсыг дэмжиж ажилладаг. Доор дурдсан жишээнүүд бол эдгээр төвүүд юу хийж болохыг харуулж байна:
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй эрчүүд болон эмэгтэйчүүдийг элсүүлэн авах төлөвлөсөн тоог тохируулж түүнтэй холбоотой бодлогыг зохицуулах
- Ажилд орох шаардлага уян хатан байх
- Эмчилгээний суурь боловсролын сургалтаар хангах

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн олон төрлийн чадварыг дээшлүүлэх боломжит сургалтаар хангах
- Сургагч багшид хөгжлийн бэрхшээлийн мэдлэг олгож өөр өөр төрлийн хөгжлийн бэрхшээлийн тусгай хэрэгцээний мэдээллийг бичгээр бэлдэж өгөх
- Суралцагчид хэрэгцээтэй боломж, хүртээмжийг тодорхойлох: суралцагчид тэргэнцэр болон доод давхар, бие засах газарт ороход хялбар боломжтой байх
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид болон сургагч нарт тулгарсан ямар ч бэрхшээлийг даван туулахад туслах.

Жишээ 9 Нигер

Мөнгө олох, хадгалахад нь туслах

Нигерт байдаг Ибаданы Хамт Олонд Түшиглэсэн Мэргэжлийн Сэргээн Засах Хөтөлбөр /ХОТМСЗХ/ нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн байгууллагууд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хамаатан садан, ахмадууд, төрийн ба төрийн бус байгууллага, Улсын засгийн газрын албадууд гэх мэт олон төрлийн байгууллагуудын төлөөлөл байдаг. Зорилтот олон нийтэд сэтгэл зүйн дэмжлэг өгөх компани ажлуудаар хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг чадвар олгох сургалтын төвүүдэд бүртгүүлэхэд дэм болох зорилготой байсан. Өргөдлийг шалгах үйл ажиллагаа нь тэдний чадамж, мэргэжлийн сонирхол, тэдэнд үзүүлж чадах гэр бүлийн дэмжлэгийн түвшнийг тодорхойлно. Сонгогдсон оролцогчид орон нутгийн мэргэжлийн сургалтын төвүүдэд элсэнэ. Суралцагч нь хөтөлбөрөөс сургалтын тэтгэлэг авдаг. 6-12 сарын хугацаатай мужаан, гутал засвар, шувууны мах хадгалах, нэхмэлийг зангидах будах, хоол хүнсний хангамж зэрэг курсууд байдаг.

ХОТМСЗХ нь авсан тэтгэлэгийн тодорхой хэсгийг хуримтлуулахад дэмжлэг үзүүлж, хадгаламжийн данс нээхэд тусалсан. Төгссөний дараа ихэнх суралцагчид хадгаламжаараа орлого нэмэгдүүлэх үйл ажиллагаанд шаардлгатай хэрэгслийг худалдаж авсан. Ингэснээр эхний 10 жилийн үйл ажиллагаагаар, 200 гаруй суралцагчид сургалт эзэмшиж, ихэнх төгсөгчид хөтөлбөрийн зохицуулагчид болсон.

Мэргэжлийн институтэд сургалт зохион байгуулах

Чадвар эзэмшүүлэх томоохон төвүүд боломжгүй байдаг ба мэргэжил сургалтын төвүүд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үнэ цэнэтэй мэргэжлийн сургалт, амьдралын чадвар түүнчлэн практик, үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаагаар дамжуулан хэрэгтэй ажлын туршлага санал болгодог.

Ийм төвийн гол дутагдалтай тал нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг жирийн иргэдтэй хамтад нь биш тусад нь сургадаг явдал юм. Гэвч энэ нь хайрцаг биш. Амжилттай мэргэжил сургалтын төвүүд хүрээлэн буй нийгэм болон тэдний хоорондын саад бэрхшээлийг багсгахын төлөө ажилладаг. Мэргэшсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй сургагч нь тус төвийн боловсон хүчин болох төдийгүй бусад төвийн багш нарыг сургадаг.

ХОТМСЗ хөтөлбөр нь мэргэжлийн сургалт тухайн орон нутагт тохирсон хэрэгцээтэй байгаа эсэхийг хянахын зэрэгцээ төвүүдэд туслах:

- Орон нутагт эрэлттэй байгаа үйлчилгээ болон бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг илрүүлэх

- Хичээлийн хөтөлбөр, багаж хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж шинэчлэх, орон нутгийн бизнесийн байгууллагад зөвлөгөө өгөх
- Хөтөлбөрийг нэмэгдүүлэх
- Техникийн чадвараас гадна бизнес менежмент, амьдралын чадварын сургалтаар хангах
- Амжилттай төгсөгчдийг ажил олоход эсвэл хувиараа хөдөлмөр эрхлэхэд туслах
- Шинэ сургалтын тоноглолд, төвийг өргөжүүлэхэд зориулж мөнгөн санг нэмэгдүүлэх

Жишээ 10 Йордан

Практик сургалтаар хангах

Сонсголгүй иргэдийн Холи Ланд Институт нь /ХЛИ/ Йорданы Солтод байрладаг. Дүлий иргэдэд мужаан, төмрийн ажил ба хөдөлгүүрийн механикч, гар урлал, хатгамал, хивс нэхэхийг сургадаг. Эдгээр нь уламжлалт бус гадны зах зээлээс суралцсан. Цех нь сургуульд биш гудамжинд байрладаг. Машин засварын сургалт нь иргэд машинаа авчирч засуулдаг газарт явагддаг. Суралцагч нь шууд үйлчлүүлэгчтэй харилцаж сонсголгүй ч хэрхэн харилцах болон холбогдох бизнесийг сурсан.

ХЛИ нь чадварын сургалт бүтээгдэхүүн борлуулалттай хослох боломжийг нотлосон. Мужааны цех албан тасалгаа болон сургуулийн тавилга хийх гэрээтэй. Оёх, нэхэх, хивс нэхэх үйлдвэрлэл нь жуулчдыг татдаг.

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэх

Танилцуулга

Ихэнх чөлөөт эдийн засагтай буурай хөгжилтэй оронд чөлөөт бус эдийн засагтай орныг бодвол илүү боломжууд санал болгодог. Энэ нь ялангуяа боловсрол болон бусад чадвар бага, ажилчдын дунд тогтсон сөрөг хандлагаас шалтгаалан чөлөөт эдийн засагтай оронд хувийн бизнесийг ганцаараа ч бай, хамтаараа ч бай эрхэлж орлого олох хамгийн боломжтой арга байдаг. Хувиараа хөдөлмөр эрхлэх үйл ажиллагаанд: бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, үйлчилгээ үзүүлэх, бараа борлуулах зүйлс хамаардаг.

Хэдийгээр ядуу улс оронд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд амь зуух хамгийн боломжтой хувилбар нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэх бөгөөд тодорхой сорилуудтай тулгардаг. Энэ нь цалинтай ажлыг бодвол хувь хүнээс өөр зүйл шаарддаг. Хувийн бизнест амжилт олохын тулд хувь хүн өндөр түвшний саначлагатай, хөдөлмөрч байх хэрэгтэй. Зохион байгуулах, үйлчлүүлэгчидтэй харилцах чадвартай, бизнесийн мэдрэмжтэй, чанарын ойлголттой байх хэрэгтэй. Эдгээр чанарыг зохих сургалтаар сурах ба ХОТСЗ хөтөлбөр ийм сургалтыг зохион байгуулж дэмжих нь маш чухал юм. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн хувиараа хөдөлмөр эрхлэн амжилт гаргахад гэр бүл, хамт олноос тусламж хэрэгтэй байдаг.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд хуулийн дагуу ажилд орохдоо чөлөөт бус эдийн засагтай оронд хүсэлт гаргадаг боловч чөлөөт эдийн засагт энэ бараг боломжгүй юм. Ихэнх чөлөөт эдийн засагтай оронд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд иймэрхүү хууль нь маш цөөн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд боломжтой байдаг. Олонх хүмүүс бусад хүн шиг тодорхой гарцгүй амьдардаг. Тиймээс тэднийг бэлдэх хэрэгтэй.

Жишээ 11 Монгол

Өрхийн амьжиргааг дэмжсэн нь

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хамт олонд түшиглэн сэргээн засах “Тэгш Дүүрэн” хөтөлбөр нь 1999 оноос хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс, тэдний гэр бүлийн гишүүдийн өрхийн орлогыг дэмжих зорилгоор 21 аймаг, Улаанбаатар хотын 9 дүүрэгт Зээлийн эргэлтийн сан байгуулсан. Зээлийн эргэлтийн сангийн зорилго нь хөгжлийн бэрхшээлтэй, нэн ядуу хүмүүст жижиг зээл олгож, хөдөлмөр эрхлүүлж, орлого бий болгоход хөрөнгийн эх үүсвэрээр хангахад оршино. Зээлийн эргэлтийн сангаас жил бүр ойролцоогоор 700 гаруй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ашиг хүртэж байна.

Мөн 2008 оноос хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнтэй малчин өрхөд зориулж Малын эргэлтийн сан аймаг, сумдад байгуулсан. Малын эргэлтийн санг ямаагаар байгуулсан бөгөөд 1 өрхөд 20 эм ямаа 1 жилийн хугацаатай ашиглуулж, ирэх жил дараагийн өрх авах зарчмаар хэрэгжүүлсэн. Тэр жилдээ тухай өрх малаас гарах бүх ашиг шим, ноолуур зэргийг ашиглах ба гарсан үр төлийг нь өөртөө үлдээсэн.

2013-2016 онд Италийн Просолидар сан Малын эргэлтийн сан байгуулах төсөл хэрэгжүүлсэн бөгөөд төслийн үр дүн нийт 297 өрхийн 314 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, 1305 гэр бүлийн гишүүд ашиг хүртсэн. Төслөөс нийт 3000 ямаа авах мөнгөн хөрөнгө зарцуулсан бөгөөд ашиг хүртсэн өрхөд нийт 4452 ишиг хүлээн авсан байна. Энэ хугацаанд нийт 1790 кг ноолуур авсан бөгөөд үүнийг мөнгөн дүнд шилжүүлбэл 98,6 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт уг Сан хийсэн дүн гарчээ.

ХББЭМБ хөтөлбөр амжилттай өрнөж буй шалтгаанууд:

- Суралцагчаас бизнесээ эхлүүлэх амлалт авах /хэрэв бизнесээ байгуулахгүй бол хөтөлбөрт зориулсан тэтгэлэгийг буцаан авах/
- Суралцагчийн төрөлхийн авъяас чадварийг харах
- Амьдралын чадвар болон бизнесийн чадварт анхаарлаа хандуулах
- Урт хугацааны сургалт, мэдлэг, чадварыг нэмэгдүүлэх
- Төгсөлтийн шалгалт нь суралцагчийн бизнес санаа байх
- ХББЭМБ-гээс хийсэн судалгаагаар тодорхойлогдсон өөрсдийн боловсрол, чадварын түвшинг ойлгох
- Дадлагажигчийн давуу тал дээр суурилан эрх мэдэлжүүлэх хандлага

Зорилго

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн хувиараа хөдөлмөр эрхэлж амьжиргаагаа залгуулах, амьдралын түвшингээ сайжруулахад гэр бүл болон хамт олны хувь нэмэр хэрэгтэй.

ХОТСЗ-ын үүрэг

ХОТСЗ хөтөлбөрийн үүрэг нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, тэдний гэр бүлд нь тусалж хувийн бизнесийг дэмжих бие дааж эсвэл бүлгээрээ байхаас хамаарахгүйгээр санхүү, материалын нөөцөөр тусламж үзүүлэх.

Хүсч буй үр дүн

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд өөрсдийн сонгосон бие даасан болон хамтарсан эдийн засгийн үйл ажиллагаагаараа орлого олох.
- Томоохон төрийн болон төрийн бус байгууллагууд жижиг бизнесийг дэмжих хөтөлбөрүүдэд өөрсдийн бодлогодоо хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хамруулан сургалт, тусламжаар хангах
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд дэмжих үйлчилгээ хүртэх - үндсэн бизнес чадварын сургалт, бизнес хөгжлийн болон санхүүгийн үйлчилгээ – эдгээр нь шинэ бизнесийг эхлэх, өргөжүүлэхэд туслах.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд эдийн засгийн үйл ажиллагааны явцад цаашдын бизнес чадвараа нэмэгдүүлэх.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд тухайн орон нутагтаа амжилттай шинэ бизнес эрхлэгчид, бүтээлч ажилчид гэдгээрээ танигдах
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд эдийн засгийн ажиллагааны идэвхжүүлэлт, эерэг үлгэр дууриалалын нөлөөгөөр дамжуулан орон нутгийн хөгжил дэвшилд нэмэр болох
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, ялангуяа эмэгтэйчүүд өөрийн олж буй мөнгөө зарцуулах эрхтэй байх
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй амжилттай бизнес эрхлэгчид бусад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд сургагч болох.

Гол ойлголтууд

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэх хүрээ ба хязгаар

“Хувиараа хөдөлмөр эрхлэх” гэдэг нь чөлөөт болон чөлөөт бус аль ч нийгэмд хувь хүн, бүлэг удирдан явуулдаг эдийн засгийн үйл ажиллагааны нөхцөлийг хэлнэ.

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэлт нь олон төрөл байдаг ба оролцож буй хүний тоо болон, үйл ажиллагаагаараа тодорхойлогдоно. Үйл ажиллагаа нь зах дээр хэдхэн тахиа зарахаас эхлүүлээд экспортод их хэмжээний бараа гаргах хүртэл өргөн цар хүрээтэй. Эдгээр байгууллагуудын ялгаа нь хэдийгээр ил биш ч гэсэн гурван ерөнхий категорит хуваавал:

- Орлого оруулах үйл ажиллагаа
- Жижиг, дунд бизнес
- Өөртөө туслах бүлэг болон бүлгийн бизнес эрхлэлт.

Тэдгээрийн хэмжээ ямар ч байсан гэсэн эдгээр бизнесүүд үйл ажиллагааны гурван төрөлд багтдаг: үйлдвэрлэл, үйлчилгээ үзүүлэгч, борлуулалт.

Орлого оруулах үйл ажиллагаа

Орлого оруулах үйл ажиллагаа, хөтөлбөрүүд нь жижиг хэмжээний хувь хүн, бүлэгт нэг эх үүсвэрээр орлого оруулдаг бөгөөд ферм мэтийн үйл ажиллагаанууд байдаг. Үйл ажиллагаанууд нь бүтэн цагийн, хагас цагийн улирлын болон уламжлалт технологи, материал, зах зээлд суурилсан байдаг. Тэд чөлөөт эдийн засагт ихэвчлэн тохиолддог ба хөдөө газруудаар ихээхэн байдаг.

Эмэгтэйчүүд бол орлого оруулах үйл ажиллагааны томоохон хүчин зүтгэгчид бөгөөд тэд гэр бүлдээ орлого оруулах шаардлага тулгардаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүд эдийн засгийн бүтээлч ажиллагааны чадамжгүй гэж дүгнэгддэг. Тиймээс ХОТСЗ хөтөлбөр хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийн өөртөө итгэх итгэлийг дээшлүүлэх, эдийн засгийн бүтээлч үйл ажиллагаа нэмэгдүүлэх, гэр бүл болон өөртөө орлого оруулахад шаардлагатай арга замыг олох нь чухал юм.

Орлого олдог бүтээгдэхүүн үйлчилгээний жишээг дурдвал: амьтан, тэжээвэр шувуу өсгөх, уламжлалт гар урлал, нэхмэл хувцас зэрэг.

Жишээ 12 Монгол

Сарангийн амьдрал

Түүнийг П.Саран гэдэг. Булган аймгийн харьяат. Нөхөр, 2 хүүхдийн хамт амьдардаг. Саран эхээс төрөхдөө хоёр түнхний мултралтай төржээ. Тэрээр өөрийн бэрхшээлийг зовлон гэж үзэлгүй бүхий л зүйлд шамдан, аливаа зүйлийг чин сэтгэлээсээ хийдэг билээ. Саран Булган аймгийн ХОТСЗ “Тэгш Дүүрэн” хөтөлбөрийн сайн дурын идэвхтнээр ажилладаг. 2007 онд Булган аймаг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн нээлттэй өдөрлөгийг Хутаг-Өндөр суманд зохион байгуулж, тэр үеэс Саран ХОТСЗ хандлагын сургалтанд хамрагдсан. Сургалтанд хамрагдсанаас хойш аймагтаа Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэдээллийн төв байгуулсан. 2008 онд АИФО байгууллагаас жижиг төсөл авч, гар утасны засварын төв нээн ажиллуулсан. Одоо Саран зөвхөн хувийн бизнес хийж, амьдралаа сайжруулах ажилд ажиллахаас илүү Булган аймгийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг чадавхжуулахад илүүтэй анхаарч байна.

Жишээ 13 Малави

Энифагийн хүн ихтэй цайны дэлгүүр

Энифа бол Малавигийн Балака дүүрэгт байдаг хараагүй 43 настай эмэгтэй юм. Тэрээр гэрлэж 24, 17 настай хоёр хүүтэй. Тэрээр 41 насандаа нүдний даралтаас болж сохорчээ. Эхэндээ тэрээр үүндээ маш их сэтгэлээр унасан бол ХОТСЗ-н ажилчид түүнд өдөр тутмын амьдралаа хэрхэн авч явах, хөдөлгөөний чадварыг зааснаас одоо тэр маш сайн байна. Тэрээр эрэлттэй худалдааны төвд цайны дэлгүүр ажиллуулдаг. Түүний нөхөр түүнд мод болон бусад зүйлсийг авахад нь тусалдаг байна. Түүний цайны дэлгүүр нөхөрсөг уур амьсгалтай бөгөөд бүгд л бие биендээ тусалсан байдаг. Тиймээс энэ газар хүмүүсийн суугаад ярилцдаг уулзалтын газар болжээ. Энифа хамт олондоо үнэлэгдэж хүндлэлийг нь хүлээсэн эмэгтэй юм. Түүний цайны дэлгүүр гэр бүлийн гурван акр газартай бөгөөд түүндээ эрдэнэ шиш тарьдаг ажээ.

Орлого олдог худалдааны үйл ажиллагааны жишээ гэвэл: жижиг дэлгүүр ажиллуулах, хуучин бараа авах, ном зарах юм.

Жижиг, дунд бизнес

Жижиг, дунд бизнес нь орлого олдог үйл ажиллагааны арай томруулсан хэлбэр юм. Тэд нэгээс илүү хүн ажиллуулж, тэдгээр хүмүүст орлогын тодорхой эх үүсвэрээр хангадаг. Эдгээр байгууллагууд нь бүхий л гэр бүл, гэр бүлийн бүлэглэл эсвэл ажилчид хамруулсан байдаг. Орчин үеийн буюу уламжлалт бус технологиуд ашигладаг. Бүтээгдэхүүн үйлчилгээ нь энгийнээс цогц, заримдаа шууд зах зээлд худалдаалагддаг байна. Ийм байгууллагууд нь сайн техникийн болон менежментийн чадварыг шаарддаг. Тэд чөлөөт эдийн засагт ихэвчлэн байдаг боловч чөлөөт ба чөлөөт бус эдийн засаг хоорондын холбоос болж болно.

Үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагааны жишээ: /жижиг, дунд үйлдвэрлэл гэж ангилна/ төмрийн ажил, мужааны ажил, оёдол, хивс нэхэх, гэртээ хувцас оёх, цүнх үүргэвч оёх, цемент болон мөөг тарих.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс мөн хоёрдогч хүндрэлд (эрүүл мэндийн анхдагч нөхцөл байдлаас үүдээд гарч болох эрүүл мэндийн асуудлууд) орох эрсдэлтэй байдаг. Тухайлбал, арьс цоорох, шээсний замын халдвар, үений хязгаарлалт, өвдөх, таргалах, яс сийрэгших, хямралд орох гэх мэт. Эдгээр хоёрдогч хүндрэлийн үед аль болох эрт арга хэмжээ авах шаардлагатай бөгөөд ихэнх тохиолдолд эдгээрээс сэргийлэх боломжтой байдаг. Тухайлбал, доод мөчний саажилттай хүмүүсийн арьсыг сайн арчилж арьс цооролтоос сэргийлж болно, мөн давсагийг сайн арчилснаар шээсний замын халдвар авахаас сэргийлж болно.

Жишээ 14 Энэтхэг

Амжилттай хамтарсан компани

Нэгдсэн Хөгжлийн Төв (НХТ) нь өмнөд Энэтхэгийн Кералад байдаг хөгжлийн төрийн бус байгууллага бөгөөд ХОТСЗ хөтөлбөртэй хамтарч ажиллан 40 ажилтантай, таазны сэнс хийдэг жижиг үйлдвэр байгуулж, ажилчдын тал нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд байдаг байна. Сэнсний бүх бүрдэл хэсгүүд нь тухайн нутгийн түүхий материалаар хийгддэг. Сэнснүүд нь өндөр чанартай бөгөөд Дели компаниар дамжуулан Персийн булангийн улсууд руу экспортонд гардаг. Төсөл нь тосгонд байгуулагдсан боловч төрийн бус байгууллага болон, нутгийн захиргаа, банк, бизнесийн корпорациудтай холбоотой байхыг хэрэгцээ гарч ирсэн. Энэ нь ажилчид өөрсдөө удирдаж зах зээлийн судалгаагаар дамжуулан амжилт бий болгон, бодит нөхцөл байдал, үр дүнтэй холбоог бий болгодог.

Үйлчилгээ үзүүлэх жишээ: дугуй засвар, телевиз радио засвар, канон, факс, бэлэн хоолны худалдаа, гурилын тээрэм, компьютер интернетийн үйлчилгээ.

Жишээ 15 Камбодж

Үйлчилгээгээр хангах нөөц бололцоог судлах

Камбоджид хөгжлийн бэрхшээлтэй болон бэрхшээлгүй иргэдэд зориулан хөдөлмөр эрхлэлт болон сургалтын Дижитал Дивайд Дата (ДДД) төслийг хэрэгжүүлсэн. АНУ-ын зах зээлд гадаад эх үүсвэрээс компьютерийн мэдээлэл оруулах бизнес байв. Жишээ нь: их сургуулийн номын сангийн бичиг баримтуудыг дижиталчлах. ДДД төсөл нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн компьютерийн чадварыг хөгжүүлэхийн зэрэгцээ тэднийг олон улсын зах зээлд өрсөлдөх чадвартай болгож амжилт гаргасан. Энэ нь өөрийн хүсэл эрмэлзэл болон чадавхиа хөгжүүлэх эрч хүчтэй залуу хүмүүсийг татаж байсан.

Өөртөө туслах бүлэг ба бүлгийн бизнесийн үйл ажиллагаа

Өмнө нь дурьдсны дагуу, чөлөөт эдийн засаг нь хөгжиж буй орны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд хөдөлмөрлөж амьжиргаагаа залгуулах олон боломжуудыг санал болгодог. Чөлөөт эдийн засгийн үед хувиараа хөдөлмөр эрхлэх нь тэтгэвэргүй мөн бусад аюулгүй байдал хангалтгүй байдаг. Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид нь амьдралын аюулгүй байдлыг хангах арга замыг олох хэрэгтэй байдаг. Үүнийг бүлгийн гишүүнчлэлээр дамжуулан хангах нь хамгийн зөв арга юм. Өөртөө туслах бүлгийн хэлбэр нь зарим оронд ядуурлыг бууруулах болон олон нийтийн хөгжилд зонхилох хэрэгсэл болж байна. “Өөртөө Туслах Бүлэг” гэдэг нь нэг зорилгоор нэгдсэн иргэдийн бүлэг бөгөөд ерөнхий нэр томъёо юм. Ихэнх тохиолдолд бүлгийн хуримтлалын системээр дамжуулан мөнгө хуримтлуулдаг. Хуримтлал нь бүлгийн гишүүд бие дааж бизнесээ эхлүүлэх болон өргөжүүлэхэд туслах, эсвэл хувь хүн дангаараа хийх боломжгүй тохиолдолд бүлэг бизнесийн байгууллагатай хамтран үйл ажиллагаа явуулах болон эрсдлээ хуваалцаж болно. Бүлгийн хамгийн гол үүрэг нь хувь хүнийг хамтад нь нийтлэг зорилготой болгож, нийгмийн харилцааг бэхжүүлэх болон олон нийтийн хөгжлийг бодитой болгох явдал юм.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нь хөгжлийн бэрхшээлгүй иргэдийн бүлэгт элсэн орох эсвэл өөрсдийн бүлгээ бүрдүүлж болно. Мөн төлөө ба эсрэг гэсэн сонголтууд байдаг. Зарим хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нь өөрсдийн давуу талаа хөгжүүлэх, бүлгийн хувьд өөртөө итгэлтэй, өөрсдийн чадвараа таниулах хүсэлтэй байж болно. Зарим нь нийгмийн холбоогоо дэмжихийн тулд бэрхшээлгүй бүлэгт элсэн орохыг хүсдэг. ХОТСЗ хөтөлбөр нь мэдрэмжтэй байх хэрэгтэй ба боломжийг хоёуланг нь дэмжих. /эрх мэдэлжүүлэх хэсэг: өөртөө туслах бүлэг харах/

Жишээ 16 Малави

Амжилттай компани

Хамтарсан бизнес явуулах зорилгоор Малавигийн Лилонви хотод 25 хүний бүрэлдэхүүнтэй Титикуку хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн бүлгийг бий болгосон. /Титикуку гэдэг нь бид өөрсдийгөө хөгжүүлнэ гэсэн утгатай/. Орон нутгийн зах зээлээ сайн судалсны эцэст өөрийн чадвар дээрээ үндэслэж мөөг тарихыг сонгосон. Яагаад? Орон нутгийн зочид буудлуудад нийлүүлэх боломжтой байлаа. Эхлээд тэдэнд мөөгний үрээ тариалах модон рамтай пластик гадаргуутай энгийн ногооны байшин хэрэгтэй болсон. Технологи нь энгийн бөгөөд цэвэр: бордоо болон химийн бүтээгдэхүүн шаардлагагүй. Энэ нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд газар ухах гэсэн хатуу хүтүү хөдөлмөр шаардлагагүй тэргэнцэр дээрээс бүх үйл ажиллагааг явуулах боломжтой хамгийн тохирсон ажил байсан. Мөөг нь хөнгөн учир унадаг дугуйгаар тээвэрлэхэд хялбар байв. Мэдлэг, чадвар шаардлагатай ч хялбархан суралцсан. Титикуку үйлдвэрлэсэн бүгдийг борлуулж эрэлтийг хангаж чадаж байсан.

Олон нийтийн бүлгийн зорилгоос хамаарч иймэрхүү зохион байгуулалтын бүтцийн хэлбэр шаардлагатай болдог. Жижиг өөртөө туслах хуримтлалын бүлэг нь гишүүд хоорондын итгэлцэл дээр тогтдог. Мөөг тарьдаг Титикуку бүлэг болон жижиг хэмжээний бизнесийн байгууллагын хувьд албан бус бүтцийн хэлбэр хамгийн сайн тохирдог. Гэхдээ илүү орлого болон хөрөнгөтэй нэгдсэн, том бизнесийн байгууллагын хувьд гишүүдээ хөрөнгийн хулгай зэргээс хамаалах хуулинд үндэслэсэн корпораци эсвэл албан ёсны бүлэг байгуулах нь зөв. Том байгууллагуудад илүү албан ёсны зохицуулалт хэрэгтэй болдог.

Бүлэг нь албан эсвэл албан бус байх хамаагүй зарчмын хувьд адил байна: бүлгийг хамтарч эзэмших болон нэг сонирхол, тэгш эрхтэй байдал, өөртөө туслах зарчмыг даган ардчилсан байдлаар хянах. Сайн менежмент нь байнгын уулзалт зохион байгуулах, албан хаагчийг сонгох, нарийн тооцоог хадгалах, бүх шийдвэрийг тэмдэглэх, зэрэг бүх л чухал хэсэгт гишүүдийн дунд найдвар, итгэл, чадварыг бий болгох үйл ажиллагаа юм. Жижиг албан бус байгууллагад ч ялгаагүй. Хоршоолол гэдэг үг нь хамтын байгууллагыг удирдах бүлэгт байнга хэрэглэгддэг. Албан ёсны хоршоолол гэдэг нь хуулийн дагуу бизнесийн холбооны гишүүд үйл ажиллагаагаа явуулахыг хэлнэ. Дан хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн гишүүнчлэлтэй хоршоолол байдаг. Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй болон бэрхшээлгүй иргэд холилдсон гишүүдтэй хоршоолол ч байдаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд зохих дүрэм, журмыг мөрдөн эрх зүйн хүрээнд хоршоолол байгуулахыг эрэлхийлж байдаг.

Жишээ 17 Филиппин

Хүн бүрт тохирох хэлэлцээр

Филиппины үндэсний хоршооллын нэгдсэн холбооны харьяа хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хамруулсан 650 гишүүдтэй, 12 анхны хоршоолол байдаг. Эдгээр хоршоололд биеийн, мэдрэлийн, оюуны бэрхшээлтэй ажилчид багтсан байдаг.

Тус холбоо нь хоршооллын хөгжлийн удирдах газраас зөвшөөрөгдсөн ба зөвхөн Филиппины хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 2 дахь шатны хоршоолол юм. Бизнесийн анхны шугам нь боловсролын яаманд зориулж сургуулийн сандал, ширээ үйлдвэрлэсэн. Тэдний бизнесийн уриа нь “та өрөвдсөндөө бүтээгдэхүүнийг худалдаж авахыг бид хүсэхгүй. Бидний бүтээгдэхүүн хамгийн боломжийн болохоор худалдаж ав”.

Зарим эдийн засгийн үйл ажиллагаа Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдтэй холбогддог ч үнэндээ жинхэнэ хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч биш байдаг. Үйлдвэрлэлийн цех, болон нийгмийн байгууллагыг эзэмшдэгүй, удирдан ажиллаж байгаа хүмүүсийн хувьд хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч биш юм.

Санал болгож буй үйл ажиллагаанууд

Зах зээлийн боломжийг судлах

Төлөвлөсөн бизнесийн шинж чанар болон хэмжээ, хувь хүн эсвэл бүлэг зэргээс хамаарахгүйгээр зохих зах зээлийн судалгааг хийх нь ХОТСЗ хөтөлбөрийн хувьд амин чухал юм. Зах зээлийн судалгаа 3 гол элементтэй:

- Хангагдаагүй эсвэл хэсэгчлэн хангагдсан хэрэгцээг тодорхойлох
- Борлуулахаар үйлдвэрлэх зүйлийн холбогдох технологийг судлах
- Хувь хүн эсвэл бүлгийн чадвар болон сонирхолд нийцэх үйлчилгээ болон бүтээгдэхүүнийг сонгох

Хангагдаагүй хэрэгцээг тодорхойлох. Титикуку бүлэг орон нутгийн зочид буудлын мөөгний хэрэгцээг мэдэрч мөөг үйлдвэрлэсэн /жишээ 16-г хар/ гэхдээ орон нутгийн зах зээлд борлуулаагүй. Кералла бүлэг нь таазны сэнс үйлдвэрлэдэг /жишээ 14-г хар/ өөрсдийгөө орон нутгийн зах зээлээр хязгаарлаад зогсохгүй илүү том өөрийн орон нутгаас гаднах зах зээл байгааг мэдэрч чадсан.

Мөөг тарих технологи нь маш энгийн бөгөөд бүлгийг тарьж эхлэхэд Малавид танигдаагүй байсан. Титикуку холбогдох сүмийн номлогчоос /пастор/ технологийн талаар суралцаж, Лилонви их сургуулийн хөдөө аж ахуйн тэнхимээс тэднийг дадлагажуулсан.

Таазны сэнс хийх технологи нь илүү нарийн хэдий ч ХОТСЗ хөтөлбөр шаардлагатай үйлдвэрлэлийн техникийг сэнс борлуулах үйлдвэрийн компаниар дамжуулан сургалтыг зохион байгуулсан.

Титикукугийн сонгосон мөөг нь хөдөлгөөний хязгаартай иргэдийн бүлэгт тохирсон цэвэрхэн, хөнгөн хөдөлмөр юм. Таазны сэнс нарийн технологитой, Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хувьд хялбар ажил байдаг

Тосгон болон орчинд нь тохирох үйл ажиллагаа

Чөлөөт бус ба чөлөөт эдийн засгийн аль ч үед хувиараа хөдөлмөр эрхлэх боломж хөдөө орон нутгаас илүү хот суурин газарт илүү байдаг. Хөдөөний Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд төдийгүй олон жирийн иргэд хот руу ажлын боломж мөн илүү үйлчилгээг хайн шилжин нүүдэг. ХОТСЗ хөтөлбөр нь хот болон хөдөө орон нутгийн орчинд тохирох хувиараа хөдөлмөр эрхлэх үйл ажиллагааг тогтоох. Хөдөө орон нутагт боломж хязгаартай байдаг бөгөөд Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд хот руу шилжихгүйгээр гэр бүлдээ нэмэр болох арга замыг олох хэрэгтэй. Жишээ нь хөдөөний гэр бүл тахиа, гахай, ямаа, үхэр тэжээдэг. Мал аж ахуй гэр бүлийн амьжиргааг дээшлүүлэх гол арга бөгөөд Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд малаа хариулах анхан шатны үүрэг хариуцлагыг хүлээн ажиллаж чадна. ХОТСЗ хөтөлбөр нь гэрээр үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүний зах зээлийг олж илрүүлж чадна.

Жишээ 18 Филиппин

Сүндигийн чиргүүлтэй дугуйны бүтээмж

Сүнди нь Филиппиний Албай мужийн Табако хотын ядуу гэр бүлээс гаралтай. Ээж нь оюуны бэрхшээлтэй байсны улмаас бага байхаасаа бие даасан. 1997 онд 10 настай байхдаа Табако хотын захиргааны ХОТСЗ хөтөлбөртэй холбогдож түүний амьдрал өөрчлөгдөж эхэлсэн. ХОТСЗ хөтөлбөрийн ачаар Сүндигийн ээж хүүгийнхээ бэрхшээлийг ойлгож, амьдралын чанарыг дээшлүүлэх талаар бодож эхэлсэн. Сүнди ялгаварлан гадуурхалт болон саад бэрхшээлийг үл тоон бага сургуулиа төгсөөд, Сан-Лорензо үндэсний ахлах сургуульд сонгоны ангид суралцсан. Суралцах хугацаандаа хялбар хоол хийх, дэлгүүр рүү явах, компьютер хэрхэн ашиглах, лаа хийх болон бусад гар урлал хийж сурсан. Гэвч түүнд суралцах уйтгартай байсан. 17 насандаа орлого олох боломжийг хайж эхэлсэн.

Хөгжилдөх дуртай өсвөр насны хүүгийн хувьд дугуйгаар сэлгүүцэх дуртай байсан ба энэ нь түүнд орлого олох санааг өгсөн байна. Тэр эцэг, эхээсээ чиргүүлтэй дугуй авч өгөхийг хүссэн. Түүний эцэг, эх бэл бэнчин хүрэлцэхгүй байлаа, гэвч тэр эцэг, эхээ сар сараар төлөх боломжтойг ятгаж чадсан. Тэр амлалтандаа хүрсэн. Чиргүүлтэй дугуйгаараа дажгүй орлого олж, өөрийн үндсэн хэрэгцээгээ хангаж, эмчилгээний зардал болон гэр ахуйн орлогыг хангах боломжтой болсон. Түүний шинэ үүрэг нь олон нийтийн чиг хандлагад нөлөөлж, ялгаварлан гадуурахаа больж түүнийг тэдний үйл ажиллагаанд хамт оролцохыг дэмждэг болсон. Сүндигийн хэлснээр “бие даасан байдалтай байж саад бэрхшээлийг даван туулж, өөрийн хүчээр босож зогсох нь маш чухал, бүтээмжтэй амьдралыг цогцлоох, миний бэрхшээлийг ялгаварлан гадуурхахгүйгээр хүлээн зөвшөөрч дэмждэг гэр бүл, олон нийттэй байх нь гэрэлт ирээдүй юм”.

Хувь хүний сонголтыг баталагаажуулах

Өөрийн чадвар, сонирхол, нөөц дээр суурилан гаргасан хувь хүний шийдвэрийг аль төрлийн бизнесийн үйл ажиллагаа тохирох сонголтыг хийх. ХОТСЗ хөтөлбөр нь:

- Хувь хүнд өөрсдийн сонирголоо олж тогтооход туслах
- Гэр бүлээс өгөх боломжит дэмжлэгийг судлах
- Хувь хүнд орлогоо нэмэгдүүлэхэд ашиглаж болох чадвар, нөөцийг олж тогтооход нь туслах
- Хувь хүн, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эцэг, эхийг орлого нэмэгдүүлэх бүлгийн үйл ажиллагаанд оролцоход нь дэмжих
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийг орлого нэмэгдүүлэх үйл ажиллагаанд оролцуулах, туслан анхаарал тавих
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй амжилттай яваа бизнесменийг бусад Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зааварчилгаа өгөхөд нь туслах

Жишээ 19 Ангол

Пэдрогийн бизнесийн зориг

Пэдро нь маш их санаачлгатай, хөгжлийн бэрхшээлтэй Ангол залуу. Тэр полиомиелитээр өвдөж орхигдсон хүүхэд гэвч гар нь маш сайн ажиллагаатай байсан. Түүнд гоёл чимэглэлийн загасны аквариум хийх санаа төрсөн. Тэрээр аквариумыг сайн хийж, түүнийгээ ч сайн зардаг болсон. Илүү том зах зээлд том аквариум хийхэд шахуурга шүүлтүүр гээд Ангол олддоггүй хэрэгслүүд хэрэгтэй болсон. 2008 онд ХОТСЗ хөтөлбөр түүний бизнесийн хүсэл зорилгыг дэмжиж жижиг болон хувийн бизнесийн Хулиа үзэсгэлэнд оролцоход ивээн тэтгэсэн.

Үзэсгэлэнд оролцсоны дараа хэд хэдэн дэлгүүр түүнд хэрэгтэй шүүлтүүр, шахуургыг нийлүүлж, бэлэн болсон аквариумыг зарахад бэлэн гэдгээ мэдэгдсэн. ХОТСЗ төслийн баг түүнийг зохион байгуулах, нягтлан бодох санхүүгийн хөтөлбөрт хамруулан хуулийн зөвлөгөөгөөр хангасан. Пэдро бизнес нь ахиж дээшлэвэл бусад Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ажилд авч сургахаа амласан.

Үлгэр дууриалал болсон хүнийг олж тогтоох

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд хувиараа хөдөлмөр эрхлэх сэдлийг төрүүлэх эерэг үлгэр жишээ хүмүүс хэрэгтэй байдаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй амжилттай яваа бизнесменүүд ихэнх орон нутагт зөндөө байдаг. Тэд ХОТСЗ хөтөлбөрт хамрагдсанаар бусдад үлгэр дууриалал болоод зогсохгүй нийгмийн чиг хандлагыг өөрчилж чадна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийг дэмжин урамшуулах

Орлого нэмэгдүүлэх үйл ажиллагаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийг гэр ахуйн орлогоо нэмэгдүүлэхэд туслана. Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүд бизнесийн үйл ажиллагаанд оролцоход саад бэрхшээлтэй учирч байдаг. Эдгээр хүндрэл нь гэрийн ажил, хүүхэд асрах гэх мэт, мэргэжлийн чадвар болон боловсролын дутагдал, эмэгтэй хүний талаархи соёлын чиг хандлага болон нөөц бололцооны дутагдлаас үүдэж гардаг. ХОТСЗ хөтөлбөр хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийг орон нутгийн хүрээнд болон гэрт нь орлого

нэмэгдүүлэх үйл ажиллагааг зохион байгуулж, өргөжүүлэхэд туслах тусгай үйл ажиллагаагаар хангах хэрэгтэй. Түүнчлэн өөртөө туслах бүлэг болон бизнесийн бүлгийн үйл ажиллагаанд татан оролцуулах. Хүүхэд асрах, бизнесийн үндэс, мэргэжлийн чадварын сургалт зэрэг тусгай дэмжлэг шаардлагатай болдог ба хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийн өөртөө туслах бүлэгт зохион байгуулах.

Орон нутгийн захиргаа ба томоохон

Байгууллагуудтай түншийн харилцааг тогтоох

Ядуурлын бууралтад засгийн газар, хөгжлийн агентлаг болон ХОТСЗ хөтөлбөртэй шууд холбогдолтой. ХОТСЗ хөтөлбөр орон нутгийн захиргааны хэлтэс болон томоохон байгууллагуудтай түншийн холбоо тогтоож Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эдийн засгийг сайжруулахад дэмжлэг өгөх хамгийн зөв арга юм. Стратегийг доор багтаав.

- Томоохон төрийн болон төрийн бус байгууллагын жижиг бизнесийн хөгжлийн хөтөлбөрийг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хамруулан үйлчилгээ, тусламжаар хангах
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хамруулан ядуурлыг бууруулах болон хөгжлийн хөтөлбөрийг сурталчилах

Жишээ 20 Энэтхэг

Аривлан хэмнэх болон бичил зээлээр дамжуулан ядуурлыг бууруулах

Энэтхэгийн Прадиш Андра хотод хэд хэдэн хандивлагч агентлагаас санхүүжилттай ядуурлыг бууруулах төслүүд орлого нэмэгдүүлэх болон хянах замаар эмэгтэйчүүдийг эрх мэдэлжүүлдэг. Мөнгөө хэмнэх, бичил зээл дээр суурилан стратегиа боловсруулсан. Хөтөлбөрт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд хамрагдсан. Хэд хэдэн ХОТСЗ хөтөлбөр энэ мужид, энэ хөтөлбөртэй түншийн холбоо тогтоосон.

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн байгууллагууд Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн амьжиргааны хэрэгцээг анхааралдаа авахад туслан дэмжих мөн орон нутгийн хөгжлийн санаачлагад тэднийг хамруулан таниулах.

Жишээ 21 Хятад

Амжилттай нөлөөлөх

Хятадын Хэйлонжианг мужид Хятадын хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн Холбоо нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг гол мэргэжил сургалтын төв болон хөтөлбөрт хамруулахыг шаардсан мужийн хуулийн бодлогыг гаргаж чадсан. Үүний үр дүнд хэдэн мянган хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хөдөө аж ахуйн сургалтын санаачлагач Грийн Сертификатаас зохион байгуулдаг бизнес хөгжлийн үйлчилгээ сургалтанд хамруулсан. Сэргээн засах сангаас /хятадын

квотын систем дээр үндэслэсэн/ зээлийг олгож олон мянган хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд хувийн жижиг бизнесээ эхлүүлсэн.

- Бизнес хөгжлийн үйлчилгээг хангах замаар гол байгууллагуудтай холбоо тогтоож ажиллах

Жишээ 22 ЭТОП

Эмэгтэй бизнес эрхлэгчийг сурталчилах

Этопийн эмэгтэйчүүдийн бизнес эрхлэлт хөгжлийн хөтөлбөр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг системтэй хамруулсан. Тус хөтөлбөр нь зээл авах, эмэгтэйчүүдийн бизнес эрхлэгчдийн холбоог бэхжүүлэх болон бизнесийн үндсэн чадварын сургалт, бизнес хөгжлийн үйлчилгээгээр хангадаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй нэгэн эмэгтэй тус холбооны тэргүүнээр сонгогдсон.

Эхлэх хөрөнгө босгоход дэмжих

Ямар ч төрлийн бизнес эрхлэхээр төлөвлөснөөс хамаарахгүй эхлэх хөрөнгө хэрэгтэй болдог. 4 үндсэн эх үүсвэр байдаг: хувь хүний эсвэл гэр бүлийн, хадгаламж, зээл болон буцалтгүй тусламж юм. ХОТСЗ хөтөлбөр нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хувь хүнийг эх үүсвэр дайчлах чадварыг хөгжүүлэх болон эхлэх хөрөнгөтэй болоход тусалж чадна. /санхүүгийн үйлчилгээг хар/

Жишээ 23 Гана

Акуагийн зоогийн газар

Ганагийн Бораегийн иргэн Акуа 65 настай. 38 жилийн өмнө нүдний даралт өвчний улмаас хараагүй болсон. Түүний гэр бүлийн 6 гишүүн ижил шалтгаанаар хараагүй болсон түүхийг гэр бүл нь баталж байсан. Акуа гэрлэж 2 охин 4 хүү төрүүлж 6 хүүхэдтэй болсон ба хүүхдүүд нь насанд хүрч гэрлэсэн байна.

Акуа хараагүй болохоос өмнө үсчин, түүний нөхөр нь хүнс тэжээлийн худалдаа эрхэлдэг байв. Акуа хараа муудаж эхлэхэд дэмий суух, ялгаварлан гадуурхалт, хаягдмал байдал, ядуу зүдүү байдлуудыг туулсан.

Акуа шинэ амьдралаа өнгөрсөнтэй зохицуулах, амьдралаа удирдах итгэлээ дахин сэргээх, чадвараа сэргээх, орлого олох ажил эрхлэх боломжтой болгох зорилгоор орон нутгийн ХОТСЗ хөтөлбөрийн сэргээн засах үйл ажиллагаанд хамрагдсан. Удалгүй Акуа нийгмийн амьдралд буцаж ирж, кэнкигээр / орон нутгийн үндсэн хоол болох халуун чинжүүтэй эрдэнэ шиш болон шарсан загас/ үйлчилдэг зоогийн газар байгуулсан. Тэрээр орон нутгийн зээлийн нэгдлээс бизнес эхлэх зээл авсан.

Өглөө бүр ялангуяа худалдаа хийдэг өдрүүдээр үйлчлүүлэгчид Акуагийн халуун кэнки болон шарсан загасыг идэхээр бөөнөөрөө ирдэг. Акуа гэр бүл болон орон нутагтаа идэвхитэй хувь нэмрээ оруулагч юм.

Цалинтай ажил

Танилцуулга

Хүн бүр сайхан ажил эрхлэх эрхтэй. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд бүх төрлийн салбарт бүх төрлийн ажил эрхэлдэг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд хамгийн сайн тохирсон ажил гэж байддаггүй. Хөгжлийн бэрхшээлтэй ажил хайгч бусдын нэгэн адил өөрийн гэсэн сонирхол, зорилго, чадвар болон боловсролын түвшинтэй байдаг. Эдгээр хувь хүний хүчин зүйлүүд, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, болон дэмжлэгийн боломж нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд тохирсон ажлыг олоход туслах гол түлхүүр нь болдог.

Цалинтай ажилтай болохын тулд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ажил хайх боломжуудыг байнга анхаарч байх ёстой. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ажилд ороход буяны үүднээс биш, өөрийнх нь чадвар дээр үндэслэн ажилд авах нь чухал. Энэ нь боловсрол, тал бүрийн чадвар дээшлүүлэх сургалт маш чухал гэдэг нь харагдаж байна.

Цалинтай ажлын боломжууд чадавхитай чөлөөт бус эдийн засагтай оронд тохиолддог. Цалинтай ажил чөлөөт эдийн засагтай оронд ч байж болно.

Жишээ 24 Монгол

Бодлогын түвшинд хувь нэмрээ оруулсан нь

Д.Ганболд, 1973 онд Ховд аймгийн Дарви суманд төрсөн. Эхнэр, 3 хүүхдийн хамт амьдардаг. Тэрээр ХААИС-ийг сургууль 1999 онд төгсөөд салбартаа 12 жил ажиллаж байгаад 2005 онд НҮБ-ын Нийгэм, эдийн засгийн хэлтсээс “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн байгууллагуудын үндэсний холбооны гишүүн байгууллагуудыг чадавхжуулах” төслийн багт ажилласан. Түүний үр дүнд нийт 7 хуулинд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүстэй холбоотой нэмэлт өөрчлөлтийг хийсэн. Энэхүү төслийн цаашдын үр дүн нь Монгол улс Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай НҮБ-ын Конвенцийг Нэмэлт Протоколын хамт 2008 онд соёрхон баталсан билээ. Конвенцийн 33-р зүйлийг хэрэгжүүлж, Монгол улсын Засгийн газар 2012 онд Хүн амын хөгжил, нийгмийн хамгааллын яаманд Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөгжлийн хэлтэс байгуулагдсан юм. Тэр үеэс Ганболд уг хэлтсийн мэргэжилтнээр ажиллаж байна. Ганболд нь 2010 онд философийн доктор болсон бөгөөд нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн амьдралд өөрчлөлт оруулахаар бодлогын түвшинд ажиллаж байна. 2016 онд батлагдсан Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай хуулийг боловсруулахад гар бие оролцож, одоо уг хуулийг хэрэгжүүлэх Үндэсний хөтөлбөрийг боловсруулж байна.

Жишээ 25 Леван

Чиг хандлагыг өөрчлөх ба ажил эрхлэлтийг дэмжих

Леваны Биеийн Тахир Дутуу Эвлэл /ЛБТДЭ/ нь тогтвортой эдийн засагтай оронд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд цалинтай ажлын боломж хамгийн сайн сонголт гэдгийг олж харсан. Эвлэлийн захирал “бид бүгд өөр өөр хэрэгцээтэй гэхдээ бид бүгд адил эрхтэй” гэж хэлдэг.

ЛБТДЭ хөдөлмөрийн боломж төсөл 3 чухал үр дүнд хүрэх зорилго:

- Худалдах хүчтэй болон үйлдвэрлэх чадвартай хөгжлийн бэрхшээлтэй чадварлаг ажилтан авснаар хувийн салбарын чиг хандлагыг өөрчлөх. Хувийн компанид хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ажилд орох хувь өсөх нь хамгийн гол тодорхойлогч болно.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хэрэгцээ, бодит хөдөлмөрийн зах зээлд хамруулах нөхцлийг хангах, тохирох мэргэжлийн болон техникийн сургалтын хөтөлбөрт хамруулан, чадварыг нэмэгдүүлэх.
- Засгийн газрын бодлогыг өөрчлөх. Жишээ нь: Засгийн газрын агентлагууд хөгжлийн бэрхшээлийн эрхийн хуулийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх, үндэсний хөдөлмөрийн байгууллага нь Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдтэй хамтран ажиллаж, ажил олоход туслах.

Эдгээр үр дүнд хүрэхийн тулд ЛБТДЭ хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ямар нөхцөлд хаана ажиллаж болох судалагааг хийх. Боломжийн ажил олгогчтой харилцаа тогтоох. Ажил олгогчидод эрэлттэй байгаа чадварыг Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд эзэмшүүлэх сургалт зохион байгуулах.

ЛБТДЭ хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулж ажил эрхлэлтийн зөвлөгөөний төвийг байгуулсан. Энэ төвийн үйл ажиллагаа нь ажил олгогч болон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдтэй ажил хайгч иргэн хоёуланд нь зөвлөгөө өгдөг. Тэдний үүрэг бол ажил олгогчтой холбоотой байж, ямар чадвартай хүн хайж байгааг тодорхойлж, Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд шаардлагатай чадварыг эзэмшихэд нь туслах.

ЛБТДЭ нь Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, ажил хайгч нарт зориулсан цахим хуудастай.

ЛБТДЭ-ийн үйлчлүүлэгч архивын киног шинэчлэгчийн ажил хийдэг Тони ЛБТДЭ миний хувьд маш чухал гэж хэлсэн. Тэд маш олон бизнесийн байгууллагатай холбоо тогтоосон. Үүний үр дүнд энэ ажлыг надад олж өгсөн. Ажил маань бүтээлч бас сонирхолтой.

Зорилго

Цалинтай ажлаар дамжуулан хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд адил тэгш амьдрах, мөнгө олох эрхтэй.

ХОТСЗ-ын үүрэг

ХОТСЗ хандлагын үүрэг нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг цалинтай ажилд оруулах болон ажилтай нь байлгаж, ажлын байран дээрх тэгш байдлыг нэмэгдүүлэх.

Хүсч буй үр дүн

- Чөлөөт болон чөлөөт бус эдийн засагтай оронд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд цалинтай ажлаар дамжуулан орлого олох.
- Ажил олгогч нар нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг бүтээлч байдал, тохирох орчноор дамжуулан ажил олгож, ажилтнаа болгох.
- Хамтран ажиллагч болон менежмент нь хөгжлийн бэрхшээлийг ойлгон хөгжүүлж эерэг хандлагатай болох.
- Хувийн болон улсын салбарын гол үйлчилгээний ажилд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хамруулах.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд өөртөө итгэх итгэл, гэр бүл болон хамт олны хүрээнд эзлэх байр суурь, аюулгүй байдлаа цалинтай ажлаар дамжуулан нэмэгдүүлэх
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд эдийн засаг, олон нийтийн амьдралд цалинтай ажлаар дамжуулан хувь нэмрээ оруулах.

Гол ойлголтууд

Ажил эрхлэлтийг сурталчилах арга хэмжээ

Олон оронд хууль болон бодлогоороо хязгаартай, ялгаварлан гадуурхалын эсрэг үзэл, эерэг ажил эрхлэлтийн хэмжүүртэй. Ажилдаа буцаж орох болон ажил эрхлэлтийн хоёрдогч бодлогоор хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд байнгын ажил эрхлэхийг сурталчилдаг.

Цалинтай ажлын сонголт

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд боломжтой цалинтай ажлын дараах 3 хэлбэр байдаг.

Үндсэн ажил эрхлэлт

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нь өрсөлдөөнт хөдөлмөрийн зах зээлд ижил ашиг, бусадтай адил цалинтай ажиллах эрхтэй. Чөлөөт болон чөлөөт бус эдийн засгийн үед төрийн болон төрийн бус, хувийн, олон үндэсний компани, бизнесийн байгууллагад ажиллах боломжууд байдаг.

Дэмжлэгтэй ажил эрхлэлт

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үндсэн ажил эрхлэх боломжтой болохын тулд байнгын дэмжлэг шаардлагатай байдаг. 2 төрлийн дэмжлэгтэй ажил эрхлэлт байдаг:

- Хувь хүнийг дэмжлэгтэйгээр хуваарьлах, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ажлаа үр дүнтэй гүйцэтгэхэд дэмжих сургалт, ажил дээрх дадлага зэргээр хангаж дэмждэг.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг дэмжин ажилладаг үндсэн болон дуудлагын ажлын баг байдаг. Жишээ нь: олон нийтэд гэрээгээр цэвэрлэгээ, цэцэрлэгжүүлэлт, тохижилт болон машин угаалга гэх мэт.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулагдсан ажлын байр

Зарим хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд өрсөлдөөнт, нээлттэй ажлын байранд дэмжлэгтэй, дэмжлэггүйгээр ажилд орох боломжгүй байдаг. Онцгой хамгаалалттай ажлын байранд ажилладаг. Ийм ажлын байрнуудад зөвхөн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ажилладаг. Цалин болон нөхцөл нь бусад үндсэн ажлын байрнаас ялгаатай. Зарим тусгай ажлын байр хамт олонд түшиглэсэн дэмжлэгтэй ажил эрхлэлтийг санал болгодог. Зарим нь ашиг болон цалингийн сайн нөхцлөөр илүү үнэ, цэнэтэй олон нийтийн ажилтай уялдаа холбоотой ажлаар хангадаг.

Санал болгож буй үйл ажиллагаанууд

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн ажил эрхлэх эрх болон ажлын боломжийн талаархи мэдлэгийг дээшлүүлэх

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд чадавхитай ажилтны талаарх мэдлэгийг дээшлүүлэх нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг цалинтай ажил эрхлэх боломжийг нээх маш чухал үйл ажиллагаа юм. Энэ үйл ажиллагааны гол зорилго нь төрийн ба төрийн бус байгууллага, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн байгууллага болон эдгээр байгууллагын ажилтан бүгдийг хамруулах. Ийм үйл ажиллагаанд төрийн албан ёсны оролцоо маш их тустай байдаг.

Улс төрийн бодлогын орчинг ойлгох

Компанит ажил эрхлэхээс өмнө ХОТСЗ хөтөлбөр нь холбогдох орон нутгийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн ажил эрхлэлтийн үүрэг ба улс төрийн асуудлуудыг ойлгох нь маш чухал юм.

ХОТСЗ хөтөлбөр нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн байгууллагатай хамтран ажиллаж үндэсний болон орон нутгийн ажил эрхлэлтийн бодлого ба бодлого хамгаалахыг судлах. Түүнчлэн ажил олгогч нар улс төрийн бодлогыг, бүтцийг ойлгох нь чухал юм.

Мэдлэгийг нэмэгдүүлэх хамгийн үр дүнтэй стратегийг илрүүлэх

Мэдлэгийг дээшлүүлэх компанит ажлын стратеги нь:

- Одоогийн хууль зүйн нөхцлийн мэдээллийг цуглуулах, энэхүү мэдээллийг бусад ойлгоход хялбар хэлбэрт оруулах

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд ажил олгодог идэвхитэй бодлоготой байгууллагуудыг илрүүлж, тэднийг жишээ болгон ашиглаж болно.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн байгууллага, хөгжлийн бэрхшээлтэй идэвхитэнтэй хамтран ажиллаж, хөгжлийн бэрхшээлтэй алдар нэртэй хувь хүмүүсийг үлгэр дууриалал болгон ашиглах.

Бизнес хийх

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ажилд авсны давуу тал нь юу вэ?

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн ажил олгогч нар нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд жирийн ажилтнаас илүү эсвэл ижил хэмжээнд үйлдвэрлэл, аюулгүй байдал болон ирц өндөр, гүйцэтгэл сайтай гэж үздэг.
- Ажлын сэлгээ хямд зардалтай. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нь үеийнхнээсээ илүү тогтвортой ажилладаг.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ажилд хэрэгцээтэй техникийн болон өдөр тутмын амьдралын асуудлыг шийдэх чадвартай байдаг.
- Тэднийг амжилт гаргахад нэмэр болсон орон нутаг болон үйлчлүүлэгч нарт “хариу тус” болох нийгмийн хариуцлагыг нэмэгдүүлэх маш чухал юм.

Жишээ 26 Барбадос

Улс төрийн бодлогоор дамжуулан ажлын боломжийг сурталчилах

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг мэргэжлийн ажилд хамруулахын тулд Барбадосын ажил эрхлэлтийн холбоо нь улс төрийн бодлогоор: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн ажил эрхлэлтийг сурталчилсан. Эхлэлийг тавих үеэр Барбадос улсын Нийгэм Өөрчлөлтийн яамны сайд Трэвор Прэскод нь салбар хоорондын харилцан уялдаанд шаардагдах бичиг баримтанд тусгагдсан стратегийг хэрэгжүүлэхийг цохон тэмдэглэжээ. “Тиймээс төрийн бус болон хувийн, олон нийтийн салбарууд нь хөтөлбөрийг цаг хугацаанд нь хэрэгжүүлэх ёстой” гэдгийг онцлов. Сайд хамтын ажиллагааг дэмжихийн тулд яамнаас бүхнийг хамарсан хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн үндэсний хөтөлбөрөөр хангах, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн болон эдийн засгийн үйл ажиллагааны дэвшлийг мэдээлэх, хянах хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн Эрхийн Үндэсний Зөвлөлийн Хороог байгуулсан гэж хэлжээ.

Жишээ 27 Орос

Сургалт, дэмжлэгээр хангах

АСПЕКТУС нь Оросын нутаг дэвсгэр дээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хамруулан нийгмийн болон мэргэжлийн түвшинд дэмжлэгээр хангадаг мэргэшсэн төрийн бус байгууллага юм. ОУ-ын Тахир Дутуу болон Газар Нутгийн Ажил Эрхлэлтийн Холбоотой хамтран үндсэн 4 мэдээллийн төв, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулагдсан сургалт, ажил эрхлэлтийг сурталчилах цахим хуудас байгуулсан.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ажил олоход туслах болон боломжийг нээх

Холбоо барих лавлагаа болон дэмжлэгийн үйлчилгээгээр хангах

ХОТСЗ хөтөлбөр нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд цалинтай ажил олоход туслалцаа дэмжлэг, үйлчилгээний мэдээллийг шинэчилж байх хэрэгтэй. Эдгээр үйлчилгээнд: хувийн болон улсын салбарт мэргэжлийн сургалт, сургалтын дадлага, эмнэлгийн болон сэргээн засах төвүүд, санхүүгийн үйлчилгээ, ажил мэргэжлийн зөвлөгөө, ажил хуваарилалтын үйлчилгээ багтдаг. ХОТСЗ хөтөлбөр нь хөгжлийн бэрхшээлтэй ажил хайгч нарыг эдгээр үйлчилгээтэй холбож өгдөг.

Хөдөлмөрийн зах зээлийг судлах

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ажил олоход дэмжлэг болох орон нутгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн мэдээллийг шинэчилж байх. Зарим мэдээлэл нь орон нутгийн худалдааны танхим болон холбогдох төрийн байгууллага болох хөдөлмөрийн яамнаас авах боломжтой байдаг. Ажил эрхлэлтийн боломжийг бизнесийн байгууллагын боловсон хүчний эрэлт болон энгийн судалгаагаар илрүүлж болно.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ажил хайхад дэмжих, үнэлгээ хийх

Хөгжлийн бэрхшээлтэй ажил хайгч нь ажил хайхыг хүсэж байна уу? Гэдгийг илрүүлэх нь чухал. Ажил хайгчийн сонирхол, зорилго, чадвар, авъяас, идэвхжилт болон дэмжлэгийн хэлбэр /гэр бүл гэх мэт/ зэргийг үнэлэх. Тэдэнтэй ярилцлага хийх замаар боловсрол, ажлын түүх дадлага, өдөр тутмын үйл ажиллагаа, зорилго, хүсэл эрмэлзэл, оролдож үзсэн ажил, гэрийн ажлыг ажиглан тодорхойлж болно.

Тохирох ажилд ороход туслах

Ажил хайхад, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг дэмжих хамгийн гол хэсэг нь тухайн хүнд / чадвар, авъяас, ажлын байран дахь боломжит дэмжлэг/ тохирох ажлыг олох болон ажилд тавигдах шаардлага тохирч байх нь хамгийн чухал юм. Хамгийн сайн тохирох ажлыг олохын тулд шаардагдах чадвар, ямар нөхцөлд, хаана, хэрхэн ажиллах зэргийг үнэлж, ажлын байрны дүн шинжилгээг зайлшгүй хийх шаардалагатай байдаг.

Хэрэгцээт боломжит дэмжлэгийг үнэлэх

Ажлын байранд хөгжлийн бэрхшээл нь иргэнд хэрхэн нөлөөлөх вэ гэдгийг ойлгох нь маш чухал юм. Энэ талаар хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдээс шууд түүний хэрэгцээг асууж болно. Хувь хүний ажил, өдөр тутмын амьдралын үйл ажиллагааг ажиглах хамгийн зөв. Эдгээр мэдээллээс хэрэгцээт дэмжлэг эсвэл ажлын орчинд шаардлагатай тохиргоог олж тогтооно. Жишээ нь: илүү цагийн ажил, хэлмэрч, тусгай тоноглол, тээврийн тусламж гэх мэт.

Ажил хайх чадварыг хөгжүүлэх сургалтаар хангах

Олон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд өөрсдөө ажил хайх боломжтой байдаг. Дараах ажил хайх чадваруудыг хөгжүүлэхэд туслах сургалтаар хангах. Жишээ нь: CV бичих; сонингоос, гэр бүлийн гишүүд болон бусад хүмүүсээр дамжуулан ажил хайх; анкт бөглөх, бичгийн болон утсаар ярих чадварыг хөгжүүлэх; ажлын ярилцлагыг сайн гүйцэтгэх;

Жишээ 28 Камбодж

Сул ажлын байрыг тохируулан ажил хайгчийг оруулах

Бизнес Зөвөлгөөний Холбоо /БЗХ/ нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн ажил эрхлэлтийг сурталчилдаг бизнесийн тэргүүлэгчдийн сайн дурын бүлэг юм. Энэ бүлгийн үйл ажиллагааны нэг нь өөрсдийн харилцаа холбоогоор үндэсний хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн төв, төрийн болон төрийн бус байгууллагууд болон гишүүдээрээ дамжуулан ажлын байрыг илрүүлж, хөгжлийн бэрхшээлтэй ажил хайгчдад ажлын байрыг тохируулж олж өгдөг.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй ажилчидыг ажлын байранд үлдэхэд дэмжих

Танилын дэмжлэгийг ашиглах

Зарим хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хувьд тэдний гэр бүл эсвэл танилын хүрээ нь цалинтай ажил олох, дэмжлэг, тусламцаа үзүүлэх боломжтой байдаг. Жишээ нь: ажил олоход хэцүү тохиолдолд гэр бүл, найз нөхдийн зоригжуулалт тус болдог. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нь танилын хүрээгээ ашиглан илүү боломжийн тусламжийг авч болно. Жишээ нь: гэр бүл болон найз нөхдийн ажлын газарт боломжит ажлын байрны мэдээлэл, мөн хөдөлмөрийн биржээс гэх мэт.

Бизнес эрхлэгч, хамтрагч, ажилтан сургагчаар дамжуулан одоогийн дэмжлэгийг баталгаажуулах

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ажилд орсон тохиолдолд ХОТСЗ хөтөлбөр нь ажилтан, ажилтан сургагч, бие бүрэлдэхүүн, эвлэлийн сайн дурынханд ажлын байранд тохиргоо хийх тусламжаар хангах, ажил олгогч болон ажилтанд гарч болзошгүй ямар нэг асуудлыг шийдэхэд туслах, ажилтан ажлаа шаардлага хангах хэмжээнд гүйцэтгэж байгаа эсэхийг баталгаажуулдаг. Ийм араас хянах үйлчилгээг төрийн бус байгууллага эсвэл ажил эрхлэлтийн үйлчилгээнээс хангадаг. Эсвэл ХОТСЗ хөтөлбөр нь ажилтан ажлаа хэрхэн гүйцэтгэж байгааг болон ямар нэг тусламж хэрэгтэйг тодорхойлох зорилгоор эргэж зочлох боломжтой.

Жишээ 29 ЭНЭТХЭГ

Дэмжлэг болон шийдвэрээр дамжуулан амжилт гаргах

Срини Энэтхэгийн Випрод 44000 ажилтантай мэдээллийн технологийн том компанид ажилладаг. Сринигийн нугас нь мэдээгүй бөгөөд эцэг, эхийн дэмжлэг болон өөрийн шийдвэрээр одоогийн ажилдаа амжилт гарган ажиллаж байна. Нялх байхаас эцэг, эх нь амьдралын хамгийн сайн боломжийг өгөх хэрэгтэй гэж шийдсэн. Срини болон түүнд итгэж буй хүмүүсийн хооронд гайхамшигтай хамтарсан төсөл болсон.

Сриниг 12 настай байхад аав нь түүнд бичгийн машин авч өгсөн. Удалгүй бичгийн машиныг бүрэн эзэмшиж гэрийн даалгавараа бичгийн машин дээрхийх болсон. Тэр сургуулиа төгсөөд компьютерийн үндсэн чадварыг эзэмших 6 сарын сургалтанд суралцсан. Спастикс Сошиати-д сурагчдад компьютерийн хэрэглээ хичээл сайн дураараа зааж эхэлсэн. Түүнд аз тохиосон. Випрогийн дэд ерөнхийлөгч Сошиати-д зочлон ирж Сриниг ажил дээрээ байхыг ажигласан бөгөөд түүнд ажил санал болгосон. Срини энэ компанид одоог хүртэл 7 жил ажиллаж байна. Түүний ажил нь захиргааны хэлтэст уулзалт болон хуралын заалны тоног төхөөрөмжийг хариуцах, компьютерт мэдээлэл оруулах болон компьютертай холбоотой ажлыг эрхэлдэг. Хэдийгээр Срини хэл ярианы бэрхшээлтэй ч хамт олонтойгоо ихэнхдээ мэйлээр үр дүнтэй харилцаж чаддаг.

Ажил эрхлэлтийн салбарт сүлжээ үүсгэх ба хамтран ажиллах

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ажил олоход туслахад ХОТСЗ хөтөлбөр ганцаараа ажиллах хэрэггүй байдаг. Ихэнх орнуудад төрийн агентлаг болон төрийн бус байгууллагууд туслах боломжтой байдаг. Мэргэжилтнүүд, ялангуяа хөдөлмөрөөр эмчлэгч нар нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ажилд орох болон ажил дээрээ үлдэх боломжтой болоход тусалдаг.

Ажил олгогч байгууллагыг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг элсүүлэн авахад дэмжлэг үзүүлэх

Ажил олгогчийн байгууллага болох худалдааны танхим, ротари клуб, сургалтын төвүүд ба бусад бүлгүүд хөдөлмөрийн хүчний хэрэгцээ, нээлттэй ажлын байр, зах зээлийн хэрэгцээ, бусад ажил эрхлэлтийн мэдээ зэрэг хэрэгцээт мэдээллээр хангаж чадна.

ХОТСЗ хөтөлбөр нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн байгууллагатай хамтран жижиг, дунд, том ажил олгогч нарыг дэмжин олон нийтэд суртачилах төлөвлөгөөг гаргаж болно. Жишээ нь: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд ажил олгох, ямар шалтгаанаар гэдгийг тайлбарлах, дээр дурдсан бизнесийн тохиолдлыг болон орон нутгийн жишээ зэргийг авч үзэж болно. Зарим ажил олгогч холбоод хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн ажил эрхлэлтийг таниулах ажлыг өөрсдийн санаачлагаар хийж байдаг.

Жишээ 30 Шри Ланка

Ажил эрхлэлтийн саадыг арилгах

Цэйлоны Ажил Эрхлэлтийн Холбоо нь Шри-Ланкын Хөгжлийн Бэрхшээлтэй Иргэдийн Ажил Эрхлэлтийн Холбоо буюу хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд тулгараад байгаа саад, бэрхшээлд хариу өгөх бизнесийн хүмүүсийн хамтын бүлгийг сайжруулсан юм. Тэд Мотивэйшн олон улсын төрийн бус байгууллагатай холбогдож, хамтран хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан хөдөлмөрийн яармагийг хэд хэдэн удаа зохион байгуулсан. Мотивэйшн нь оролцогчийг ажлын байрны хэрэгцээний дагуу ангилан үзүүлдэг бөгөөд ажил хайх чадварын сургалтаар дамжуулан өөрсдийгөө сурталчилах болон хөдөлмөрийн яармаг дээр өөрсдийгөө таниулах боломжоор хангасан. Тус сүлжээ нь олон бусад үйл ажиллагааг бие даан эсвэл төрийн болон төрийн бус байгууллагуудын дэмжлэгтэйгээр зохион байгуулдаг. Эдгээр үйл ажиллагаа нь ажил олгогчидод семинар өгөх, мэдлэг дээшлүүлэх ба сургалтын үйл ажиллагаа, дохионы хэлийг менежерт заах, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ажлын байранд хамрагдуулах болон ажил олгогч хэрхэн ажилтанг хөлслөх зэрэг багтана.

Үйлдвэрчний эвлэл болон ажилчдын байгууллагатай түншийн холбоо тогтоох

ХОТСЗ хөтөлбөр нь үйлдвэрчний эвлэл болон ажилчдын байгууллагатай түншийн холбоо тогтоож болно. Учир нь тэд тэгш байдал, нийтлэг эрх ашиг, нийгмийн шударга ёсны талаарх үзэл бодол нь ижил боломжийг хөгжлийн бэрхшээлтэй ажилчидад хүргэх боломжтой байдаг. Үйлдвэрчний эвлэл хөгжлийн бэрхшээлтэй ажилчдын эрхийг хамгаалж, хууль санаачлах боломжтой ба тэднийг ажилд орох болон ажил дээр нь дэмжиж тусалж болно.

Төрийн бус байгууллагад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн ажил эрхлэлтийг дэмжих

Хөгжлийн бэрхшээл, сэргээн засах эсвэл хөгжлийн байгууллагууд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон тэдний гэр бүлийн гишүүдэд ажил олгоход санаачлагатай байх шаардлагатай. ХОТСЗ хөтөлбөр нь эхний шатанд хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийг салбарын ажилтан болон менежментийн ажилтнаар элсүүлэх ёстой. Энэ нь байгууллагын үнэ цэнэ болон найдвартай байдлыг нэмэгдүүлэхийн зэрэгцээ хөтөлбөр нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон тэдний гэр бүлд илүү ойр дөхөмтэй болдог. Учир нь тэдний хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд хөгжлийн бэрхшээлийн асуудлуудыг сайн ойлгож, хөтөлбөр зорилгодоо хүрэхэд үлгэр дууриалал болж чаддаг.

Санхүүгийн үйлчилгээ

Танилцуулга

Санхүүгийн үйлчилгээнд хадгаламж, зээл, мөнгөн тусламж, даатгал, мөнгө шилжүүлэх үйлчилгээ зэрэг багтдаг. Бичил зээлд жижиг хэмжээний зээл ба үйлчлүүлэгчдийн хэрэгцээт зээлийг хамардаг ба бичил санхүү нь өргөн хүрээний санхүүгийн үйлчилгээг хамардаг. Жишээ нь: хувь хүн болон жижиг бизнес эрхлэгчдийн хадгаламж, даатгал, байрны зээл, мөнгөн гуйвуулга. Орон нутгийн бичил санхүүгийн байгууллага нь бичил санхүү нэмэлт хөгжлийн үйл ажиллагааг санал болгож болно. Жишээ нь: хүүхдэд боловсрол эзэмшүүлэх, амьдралын чанарыг дээшлүүлэх, эрүүл ахуй, хоол хүнс, эрүүл мэнд гэх мэт сэдвээр зөвлөгөө болон амьдралын чадварын сургалтууд багтана.

Орон нутагт албан бус санхүүгийн тусламж нь гэр бүлийн гишүүд, шашны байгууллагууд, хөршүүд, найзууд, өөртөө туслах бүлгүүд байдаг ба ядуу орон нутгийн онцлог бөгөөд үлдэгдэл нь амь зуухад зориулагддаг. Албан ёсны бичил санхүүгийн хэлбэрт хоршоолол, тосгоны банк, хадгаламж зээлийн хоршоо, уламжлалт мөнгөө хүүлэгч, арилжааны банк, бичил санхүүгийн институт багтана. Эдгээр үйлчилгээ нь хүмүүсийг ядуурал руу түлхдэг өндөр хүүтэй ломбард, хувиараа мөнгө зээлэгч нараас хол байлгахад тусалдаг. Ихэнх ядуу хүмүүс хөрөнгийн барьцаа болон батлан даагчгүйн улмаас санхүүгийн үйлчилгээг хүртэж чаддаггүй. Ихэнх хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд амьдарч буй газар болон хөрөнгийн зохих бичиггүй байдаг нь санхүүгийн үйлчилгээ авахад шаардлага хангадаггүй. ХОТСЗ хандлага хэрэгтэй үед дэмжих хэрэгтэй байна.

Жишээ 31 ЛАОС

Орлого нэмэгдүүлэх үйл ажиллагааг дэмжих санхүүгийн үйлчилгээ

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд гол төлөв орлого нэмэгдүүлэх үйл ажиллагааг дэмжих санхүүгийн үйлчилгээг хүртэхэд хүндрэлтэй учирдаг. Үүний хариуд, ХОТСЗ төсөл нь Лаосын Саваннакат мужийн алслагдсан дүүрэгт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд орон нутгийн иргэдтэй хамтарч асуудлыг давж гарахад нь туслах Тосгоны Хуримтлалын Санг бий болгох дэмжлэгээр хангасан.

Лаосын Сепон дүүргийн Поксай тосгонд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон хөгжлийн бэрхшээлгүй иргэдээс бүрдсэн санхүүгийн хороог байгуулсан. ХОТСЗ төслийн багаас нягтлан бодох, менежмент, хуримтлуулах сургалтыг тосгоны иргэдийн дунд зохион байгуулсан. Сангийн гишүүд, тосгоны бүх оршин суугчдад нээлттэй байж хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд орон нутгийн хэмжээнд шийдвэр гаргах үйл ажиллагаанд оролцох боломжоор хангах.

Жишээ 32 ЭНЭТХЭГ

Олон нийтийн хуримтлал

Энэтхэгт олон нийтийн хуримтлалтай маш олон өөртөө туслах бүлэг байдаг. Ийм санхүүгийн хөрөнгөөр өөртөө туслах бүлэг нь хадгаламжийн дансаа барьцаалан банкны зээл авч томоохон төсөл хэрэгжүүлж ядуурлаас зугтах боломжийг олгож байна.

Нэг өөртөө туслах бүлэг нь 12 гишүүдтэй. Тэдний ес нь эрэгтэй, гурав нь эмэгтэй. 10 гишүүн нь саа өвчин дайрсан, нэг нь сонсголын бэрхшээлтэй, нөгөө нэг нь суралцах бэрхшээлтэй.

Бүлгийн гишүүн бүр сар бүр 30 рупи /0,66\$/ хадгалдаг. Энэ сарын 360 рупи /8\$/ банкинд хадгалдаг байсан. Бүлгийн гишүүд бүлгээс зээл авч болно. Зээлийн эргэн төлөлт сарын 2 хувийн хүүтэй /жилд 24%/. Эргэн төлөлтийг голдуу 6 сарын хугацаанд төлдөг.

Бүлгийн хуримтлалаас гишүүдийн авсан зээлийн жишээг доор дурдав.

- Нэгэн эмэгтэй хүж хийх материал авахын тулд 1000 рупи /22,2\$/ зээлсэн. Тэр энэхүү урлалаар дамжуулан ээжийгээ дэмждэг.
- Бас нэг эмэгтэй хатгамалын материалд 1000 рупи /22,2\$/ зээлсэн. Тэрээр 7 хоног бүр 300 рупи /6,6\$/ -ын орлого олж настай ээждээ нэмэр болдог. Хатгамал хатгахыг засгийн газраас зохион байгуулсан сургалтаар сурсан.
- Нэгэн залууд коллежийн төлбөр 500 рупи /11\$/ зээлсэн. Тэр багш болох зорилгоор эдийн засаг болон иргэний чиглэлээр сурдаг байв. Тэр засгийн газраас тэтгэлэгээр сурдаг байсан боловч тэтгэлэгээ жилийн эцсээр авдаг байсан бөгөөд үүнээс өмнө төлөх шаардлагатай байсан. Тэр залуу өөртөө туслах бүлэгт тэтгэлэгээ аваад зээлээ төлдөг байсан.

Тус бүлэг нь зээлийн хүүгээ бүлгийн орлого болгохоор шийдсэн. Гишүүн хувь хүний хувьд энэ нь алдагдал биш юм.

Зорилго

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ба тэдний гэр бүл нь амьжиргааны түвшингээ сайжруулахын тулд бусад үйл ажиллагаа болон эдийн засгийн хөгжлийг дэмжих, санхүүгийн үйлчилгээг тэгш эрхтэйгээр хүртэх.

ХОТСЗ-ын үүрэг

ХОТСЗ хөтөлбөрийн үүрэг нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд санхүүгийн үйлчилгээний хүртээмжийг таниулах, дэмжих, тодорхойлох.

Хүсч буй үр дүн

- Ядуурлын хэмжүүр дээр үндэслэн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд тэтгэмж, зээл болон засгийн газар болон хувийн байгууллагаас авах бусад санхүүгийн тусламжийг хүртэх.

- Санхүүгийн үйлчилгээг хүртсэнээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хэрэгцээг хангах болон орлого нэмэгдүүлэх жижиг бизнесийг хөгжүүлэх, байгуулах.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, ялангуяа эмэгтэйчүүд санхүүгийн эх үүсвэрээ удирдах болон хянах боломжтой болгох.
- Санхүүгийн үйлчилгээгээр хангагч нар нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хамруулан үйлчилгээ болон орчин, дүрмүүдийг зохицуулах.

Гол ойлголтууд

Санхүүгийн үйлчилгээний хэлбэрүүд

5 төрлийн санхүүгийн үйлчилгээ байдаг. Үүнд: хадгаламж, зээл, тэтгэмж, даатгал болон мөнгөн гуйвуулгын үйлчилгээнүүд багтана.

Хадгаламж

Хадгаламж нь өөртөө итгэх үнийн систем дээр үндэслэн гаргасан уламжлал юм. Байнгын хадгаламж бага ч гэсэн хадгалах нь мөнгөө хэрхэн зарцуулж сурахад том туршлага болдог. Энэхүү санхүүгийн хөрөнгө нь хувь хүний үнэлэмж болон бүлгийн нягтралыг нэмэгдүүлдэг ба санхүүгийн үйлчилгээ хүртэх зээлийн давуу талыг бий болгодог. Хэн ч хадгаламжтай болоход хэт ядуу байна гэж байдаггүй, хөгжлийн бэрхшээлтэй байна гэдэг хадгаламжтай болох боломжгүй гэсэн шалтгаан байх ёсгүй. Хадгаламжийг бизнесийн үйл ажиллагаа, боловсрол, сургалтанд хөрөнгө оруулж болно. Ихэнх шинэ бизнесийн үйл ажиллагаа нь хувийн хадгаламжийг шаарддаг. Зээлийн байгууллагууд жирийн үед хадгаламжаа дансаар болон бодитоор хадгалж байгааг шалгадаагүй шинэ гишүүдийг заавал шалгадаггүй.

Зээл

Зээл гэдэг нь зээлсэн мөнгөн дүнг тодорхой хугацаанд хүүтэй нь төлөхийг хэлнэ. Зээлийг өөртөө туслах бүлэг, хадгаламж зээлийн хоршоо, бичил санхүүгийн байгууллагууд болон арилжааны банкаар дамжуулан олон аргаар олгодог.

Тэтгэмж

Тэтгэмж нь бэлэн мөнгө эсвэл багаж хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж, мал эсвэл хөдөө аж ахуйн багаж хэрэгсэл зэрэг байдаг. Эдгээрийг төрийн болон төрийн бус байгууллага, сан, орон нутгийн холбоо эсвэл эмзэг бүлэгт туслах бүлгүүдээс авах боломжтой.

Даатгал

Олон төрлийн даатгал байдаг. Жишээ нь: үр тарианы, амьдралын, эрүүл мэндийн. Санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид заримдаа нэмэлт зээлийн даатгалаар хангадаг. Зарим нь гарч болзошгүй эдийн засгийн эрсдлийг тооцож хөгжлийн бэрхшээлийн даатгалыг санал болгодог.

Мөнгөн гуйвуулгын систем

Бусдын тусламжгүйгээр ажиллах боломжгүй хүмүүсийн хувьд мөнгөн гуйвуулгын систем маш чухал байдаг. Зарим оронд албан бус системийг ашигладаг. Бизнесээ эхлэхэд мөнгөн гуйвуулгын систем хэрэгтэй болдог.

Санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн хэлбэрүүд

Санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийг мэргэшсэн, албан бус, мэргэшлийн бус гэж 3 бүлэгт хуваадаг.

Мэргэшсэн үйлчилгээ үзүүлэгч

Ялгаатай байгууллагууд олон төрлийн санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлдэг. Жишээлбэл даатгалын компаниуд даатгалын үйлчилгээг, мөнгөн гуйвуулгын компаниуд вэстэрн юнион болон бусад бүх төрлийн гуйвуулгын үйлчилгээг хангадаг. Энгийн арилжааны банк бүх төрлийн санхүүгийн үйлчилгээг санал болгодог бол шуудан банк зөвхөн хадгаламжийн үйлчилгээг санал болгодог. Мэргэшсэн бичил санхүүгийн байгууллагууд буюу хуулийн этгээдээр бүртгэгдсэн төрийн бус байгууллага, санхүүгийн компани эсвэл банк хүртэл ихэнхдээ зөвхөн зээлийн үйлчилгээг хүргэдэг боловч хадгаламж, мөнгөн гуйвуулга, даатгалын үйлчилгээгээр хангах нь нэмэгдэж байна. Хадгаламж зээлийн хоршоо нь гишүүддээ хадгаламж болон зээлийн үйлчилгээг хүргэдэг.

Албан бус үйлчилгээ үзүүлэгч

Өөрөө удирдах бүлэг дотор ихэнхдээ эргэлтийн зээлийн сан байдаг, зарим оронд “шуурга” систем гэж нэрлэгддэг. Энэ системд бүлэг хүмүүс сайн дурын үндсэн дээр бага хэмжээний мөнгийг нэг саванд 7 хоног бүр эсвэл сар бүр төлдөг ба нэг гишүүнд их хэмжээний зээл эсвэл тэтгэмж болгон өгдөг. Тус систем болон бүлгийг Эргэлдэх Хадгаламж ба Зээлийн Холбоо /ЭХЗХ/ гэж нэрлэдэг. Энэ нь олон өөртөө туслах бүлгийн жирийн нэг үйл ажиллагаа юм. /хувиараа хөдөлмөр эрхлэх; эрх мэдэлжүүлэлт бүрэлдэхүүн: өөртөө туслах бүлэг харна уу/.

Иймэрхүү уламжлалт систем нь орон нутгийн түвшинд үр дүнтэй банкны үйлчилгээ байдаг. Гишүүд мөнгөө хялбар хадгалуулж тодорхой хугацаанд ахиу хэмжээгээр буцаан авч тусгай зардлуудаа төлдөг. Ийм албан бус систем нь мөнгийг эргэлгэнд оруулж, орон нутагт хадгалах системийг хэвээр байлгаж чаддаг. Учир нь тэд үйл ажиллагааг итгэл дээр өрнүүлж, нийгмийн капитал болон бат бэх нөхөрлөлийг бий болгодог.

Мэргэжлийн бус үйлчилгээ үзүүлэгч

Ихэнхдээ засгийн газрын агентлаг, төрийн бус, шашны, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн байгууллагууд тэтгэмж болон зээлийн хэлбэрээр санхүүгийн

үйлчилгээг санал болгодог. Мэргэжлийн бус байгууллага нь гол үүрэг нь санхүүгийн үйлчилгээгээр хангах биш бөгөөд санхүүгийн үйлчилгээг нэмэлт үйл ажиллагаа болгон үзүүлдэг.

Мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн давуу талууд:

- Зээлийг техникийн болон бизнесийн чадварыг сургалттай хослуулан санал болгох.
- Зээл нь бэлэн мөнгө эсвэл биет зүйлс байж болно. Тухайлбал: чадварын сургалтын дараа, дадлагажигч багажны иж бүрдэл хүлээн авах, оёдлын машин эсвэл тэргэнцэр гэх мэт туслах хэрэгсэл.

Сул тал нь:

- Зээлийн үйлчилгээг үзүүлэхэд хугацаа болон мэргэжлийн ур чадвар шаарддаг нь байнга дутуу үнэлэгддэг.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй үйлчлүүлэгчийг урьдчилан шалгах нь сул бөгөөд зээл авагч нь зээлээ амжилттай ашиглах чадвар эсвэл сонирхолгүй байдаг.
- Ихэнхдээ хүүгүй бөгөөд албадан эргэн төлөлтийг хийж удааширдаг.
- Зээл олгох системийн зардал нь тэнцүү бус, үндсэн зээлийн эргэн төлөлт бага байгаагаас бүх л систем тогтворгүй болдог.

Санал болгож буй үйл ажиллагаанууд

Хуримтлалын зуршлыг сурталлах

Хуримтлал нь амьжиргааны амжилттай хөгжилд санхүүгийн суурь болдог. Хэрэв хуримтлах зуршилийг сураагүй бол бусад нь өр тавих үйлдлийг нь дэмжиж болохгүй. Хуримтлал нь хүнд золиослох зуршлыг сургах ба ирээдүйн хэрэгцээнд хэрэглэх зорилгоор хадгална. Энэ мэдлэг болон зуршил нь ирээдүйн зээлийг амжилттай эргэн төлөхөд суурь болж өгдөг. Үүний зэрэгцээ хуримтлалаар дамжуулан хөрөнгө босгох нь хувь хүнийг гол бичил санхүүгийн үйлчилгээг хүртэх илүү боломж болон бичиил зээлийг үр дүнтэй ашиглахад нэмэр болно.

Албан бус хуримтлалын бүлгийн гишүүнчлэл, ЭХЗХ нь санхүүгийн үйлчилгээ хүртээмжийг хангадаг байж болно. Ийм бүлэгт хамрагдах нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд 7 хоног бүр эсвэл сар бүр тодорхой хэмжээний мөнгийг хадгалахад бэлэн болоод боломжтой байх хэрэгтэй гэсэн үг. Мөн тус бүлэг нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг гишүүнээр элсүүлж авахад бэлэн байх. Эдгээр бүлэгт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хамруулахгүй байх хандлагыг шалгах нь хэцүү байдаг. Үүний хариуд зарим хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд өөрийн гэсэн ЭХЗХ бүлгийг байгуулдаг.

ХОТСЗ хөтөлбөр нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон тэдний гэр бүлийг хуримтлал үүсгэхэд сэдэлжүүлэх, сургах боломжтой:

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн дунд хуримтлалын бүлгийн байгууллагад дэмжлэг үзүүлэх
- Хувь хүн найдвартай банкинд данс нээхэд туслах
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг өөртөө туслах бүлэг болон ижил төрлийн хуримтлалын бүлэгт гишүүнээр элсэхэд туслах
- Бүлгийн гишүүдийн санхүү ба удирдлагын менежментийн чадамжийг бий болгох.

Жишээ 33 ЭНЭТХЭГ

Хамарсан өөртөө туслах бүлэг өөрчилж чадна

Четаналы төрийн бус байгууллага Энэтхэгийн Дэлигийн зургаан ядуу хороололд ажилладаг. Ядуу ба хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хамруулан өөртөө туслах бүлгийг байгуулахыг дэмждэг. Өөртөө туслах бүлгийн системээр дамжуулан боловсорсон хэмжээ болон хөрөнгийн дүнг олон ядуу иргэдийн амьдралыг бодитой өөрчилсөн. Четаналы хөтөлбөрийн хүрээнд 6 хороололд 578 өөртөө туслах бүлэгтэй ба тэдний хуримтлал нь бодитой байдаг. Жирийн бүлгийн жилийн хуримтлалыг орон байраа сайжруулах, өр, ахуйн зардал, боловсрол, аялал, гэрлэлт, бизнес, дугуй засах, эрүүл мэндийн зардал, оршуулгын зардал, хүн тэрэг худалдаж авах, баяр наадмын зардал, амьтны дэлгүүр нээх, банкны данс нээх, хийн бортого, хичээлийн ном болон телевиз худалдаж авахад ашиглагддаг.

Энэ хөтөлбөрт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эхчүүдийг өөрсдөө өөртөө туслах бүлэг байгуулахгүйгээр бусад зонхилох өөртөө туслах бүлэгт элсэхэд туслах. Гишүүнчлэлийн харьцаа 6% нь хөгжлийн бэрхшээлтэй байх.

Өөрийгөө тусгаарлахыг давахад туслах

Тусгаарлагдах, хамрагдахгүй байх давтагдсан үйлдэл болон хүүхэд насанд нь хэт хамгаалсны үр дүнд өөртөө итгэх итгэлгүй болдог. Энэ нь бичил зээл гэх мэт үйлчилгээнээс өөрийгөө тусгуурлах хандлага руу хялбар ордог. Өөрийгөө хасах бас нэг хэлбэр нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон тэдний гэр бүлийн дунд хандив хүлээн авна гэсэн хүлээлт байдаг.

Өөрийгөө тусгаарлах саадыг давах хэцүү боловч энэхүү саадтай нүүр тулахгүй бол хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд бусад хэлбэрийн оролцооноос давуу талыг мэдрэхгүй байж болно. Өөрийгөө тусгаарлахыг давах нь хувь хүн болон тэдний гэр бүлийн хариуцлага нэн чухал. ХБИБ болон ХОТСЗ хөтөлбөр нь тэдэнд зөвлөх болон мэдрэмжтэй зөвлөгөө өгөхөөр дамжуулан хариуцлагыг хүлээж сурахад нь туслаж гол үүрэг гүйцэтгэнэ.

Жишээ 34 Уганда

Осакын унадаг дугуй засвар

Уганда улсын иргэн Осак хүүхэд байхдаа саа өвчин туссан нь хэд хэдэн хөдөлгөөний бэрхшээлтэй болгож, өөртөө итгэх итгэлийг алга болгосон. Тэрээр гэр бүлдээ дэмжлэг болж чадна гэж бодож байгаагүй боловч ХОТСЗ хөтөлбөрийн унадаг дугуй засах сургалтанд хамрагдсан. Сургалтын хуваарилалтыг туршлагатай унадаг дугуй засагчтай хэлэлцсэн. 3 сарын дараа Осак шаардлагатай чадварыг эзэмшээд зогсохгүй анхан шатны багаж хэрэгсэлийн ком худалдаж авах хэмжээний мөнгө хуримтлуулж чадсан. Осакийн бизнес маш сайн үргэлжилж, байнгын үйлчлүүлэгчидтэй болсон ба 4 дагалдан авсан /2 нь хөгжлийн бэрхшээлтэй/. Сэлбэгийн агуулах барьсан. Тэр бичил санхүүгийн байгууллагад данс нээхийг төлөвлөсөн бөгөөд байнгын засварын газар барих зээл авна гэдэгт итгэдэг.

Үлгэр дууриалал болох хүмүүсийг илрүүлэх

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэх өөрийгөө сориход урам өгөх эерэг үлгэр дууриалал болох хүмүүс хэрэгтэй байдаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй амжилттай бизнес эрхлэгчид олон орон нутагт байдаг. Хэрэв тэд ХОТСЗ хөтөлбөрийн сүлжээнд хамрагдсан бол тэд зөвхөн бусад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд урам өгөөд зогсохгүй харин нийгмийн ерөнхий хандлагыг болон орон нутгийн бичил санхүүг өөрчилж чадна.

Жишээ 35 Хятад

Ван үлгэр дууриалал болов

Ван Хятадын алслагдсан ууланд амьдардаг ба ослын дараа хараагүй болсон. Энэ явдал тэдний гэр бүлд гамшиг байсан. Учир нь тэр фермерийн ажлаа хийж чадахгүй бөгөөд гэр бүлээ дэмжих боломжгүй болов. Гэвч орон нутгийн ХОТСЗ хөтөлбөрөөр дамжуулан хөдөлгөөн болон бие даах чадварыг заалгасан. Тэр массажны сургалтанд хамрагдаж, өөрийн хотын ойролцоо бизнесээ эхлүүлэх зээл авсан. Түүний массажны бизнес цэцэглэж, 10 харааны бэрхшээлтэй иргэдийг ажилд авсан. Тэрээр гэр бүлээ дэмжих болон ихэр охиныхоо боловсролд зарцуулахад хангалттай орлогыг олдог. Харааны бэрхшээлтэй 60 иргэдийг массажны сургалтанд хамруулсан бөгөөд өөрийн хотдоо хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн дунд үлгэр дууриалал болсон.

Зонхилох санхүүгийн үйлчилгээг хүртэхэд дэмжих

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нь бэрхшээлгүй иргэдийн адил нөхцлөөр санхүүгийн үйлчилгээг хүртэх ёстой. Санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид биеийн, соёлын саад эсвэл сөрөг хандлагын улмаас хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хамруулахгүй байх хандлагатай байдаг. ХОТСЗ хөтөлбөр дараахи байдлаар дэмжиж болно:

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд зонхилох санхүүгийн үйлчилгээг тэгш хүртэхийг ухуулан таниулах.
- Санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийг илрүүлж, хөгжлийн бэрхшээлтэй бизнес эрхлэгчид чадавхитай үйлчлүүлэгчийг танилцуулах.
- Санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгчидэд хөгжлийн бэрхшээлийн эмзэгийг ойлгуулж, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хамруулан үндсэн үйлчлүүлэгчдээ нэмэгдүүлэхэд туслах.
- Санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгчдэд мэргэшсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг ажилд авахыг сурталчилах.
- Санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллагыг дэмжиж, хөгжлийн бэрхшээлтэй үйлчлүүлэгчдийг санаандаа байлгах, ажилтанд зориулж олон талт эмзэг байдлын талаар сургалт явуулж, бүх үйлчлүүлэгчдийг таатай хүлээн авах орчныг бүрдүүлэх.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хэрхэн санхүүгийн байгууллагатай харьцах боловсролыг олгох.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйд санхүүгийн үйлчилгээ хүртэхэд туслах. Тэд байнга гэрийн ажил зохицуулах, хүүхдээ асрах үүрэгтэй байдаг бөгөөд гэр бүлийн санхүүгийн хэрэгцээг илүү ханган удирдах болон хянах хэрэгтэй байдаг.

Жишээ 36 ЭТОПИ

Баталгаатай зээлээр туслах

Этопид жижиг бизнес эрхлэгч хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүд Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын /ОУХБ/ төслийн ачаар зонхилох Гаша Бичил Санхүүгийн Байгууллагаас /БСБ/зээл авсан. ОУХБ төсөл хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэй бизнес эрхлэгчид бэрхшээлгүй иргэдтэй ижил шалгуураар шалгагдан, үнэлдэг Гашатай тохиролцсон. Зээлийн баталгааны сан нь бичил санхүүгийн байгууллагын өндөр эрсдэлтэй зээл гэж үзсэн дургүйцлийг ялан дийлэхийн тулд байгуулагдсан. Байгууллагын ажилтнуудад хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх мэдлэгийг сургалтаар дамжуулан хүргэсэн. Одоог хүртэл 150 гаруй эмэгтэй зонхилох санхүүгийн байгууллагаас зээл аваад байна.

Нийгэм хамгаалал

Танилцуулга

Нийгэм хамгаалал нь өндөр настай, хөгжлийн бэрхшээл, өвчний улмаас орлогогүй болсон, иргэдийг ядуурлаас хамгаалах зорилготой аюулгүй байдлыг хангагч юм.

Хөгжингүй орнуудад улсын эсвэл хувийн систем байх хамаагүй олонх хүмүүс тэтгэвэр эсвэл нийгмийн тэтгэмжийн хэлбэрээр нийгэм хамгаалалд байдаг. Ихэнх нь татвар болон даатгалын сангаас бүрдсэн эрүүл мэндийн үйлчилгээг хүртдэг. Ийм орнуудад хэрэв иргэд ажиллаж чадахгүй байгаа нөхцөлд ядууралд өртөхөөс сэргийлж ажилгүйдлийн тэтгэмжийг, хөгжлийн бэрхшээлийн тэтгэмж болон бусад төрлийн туслалцааг үзүүлдэг. Ажил дээрх осол эсвэл өвчнөөс болж хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон тохиолдолд нийгэм хамгаалалаас нөхөн төлбөр, орлогын тусламж, халамжийн тэтгэмжийг олгодог. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд олон төрлийн санхүүгийн туслалцаа авдаг. Хөдөлгөөний тэтгэмж /орчуулгыг харах/ эсвэл чадвараа алдсаны тэтгэмж байдаг. Эдгээр орнуудын нийгэм хамгааллын үзүүлэлт нь эрхэмсэг амьдралд зайлшгүй хэрэгтэй үйлчилгээ болон барааг хүртэх баталгаа гаргахад зориулагдсан байдаг.

Хөгжиж буй орнуудын хувьд эдийн засгийн хүчин чадал, засгийн газрын нөөц зэргээс хамаарч маш цөөн хүмүүс нийгэм хамгаалалд хамрагддаг. Ийм хүмүүс нь чөлөөт бус эдийн засагтай орны цалинтай ажилтан тэтгэвэр болон бусад төрлийн нийгэм хамгааллыг хүртдэг. Гэвч чөлөөт эдийн засгийн үед ихэнх хүмүүс нь өндөр настны, өвчний болон хөгжлийн бэрхшээлтэй болоход албан бус хамгаалалтын тэтгэмж байхгүй амьдрахын төлөө зүтгэдэг. Олон нийтийн эрүүл мэндийн үйлчилгээ хангалтгүй ба хувийн эрүүл мэндийн үйлчилгээ ядуу хүмүүст боломжгүй. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ихэнх үндсэн тусламж ба эрхэмсэг амьдралаар амьдрах боломж олгох хэрэгслийг хүртэх боломжгүй байдаг.

Чөлөөт эдийн засагтай хөгжиж буй орнуудад хөгжлийн бэрхшээлтэй, бэрхшээлгүй иргэд бүгд орон нутаг болон гэр бүлд тулгуурласан нийгэм хамгааллын чөлөөт системд найддаг. Ажиллах боломжгүй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хувьд зөвхөн нийгмийн даатгал сонголт болдог.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц улс орнууд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нийгэм хамгааллын эрхийг танин мэдэж, хөгжлийн бэрхшээлийг ялгаварлан гадуурхахгүйгээр эрхийг нь эдлүүлэхийг шаарддаг. Энэ нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд хоол хүнс, хувцас, цэвэр ус, боломжийн үнэтэй үйлчилгээ хөгжлийн бэрхшээлтэй холбогдох төхөөрөмж болон бусад тусламж, нийгмийн хамгаалал болон ядуурлыг бууруулах хөтөлбөр, хүрэлцэхүйц сургалт, зөвлөгөө өгөх, санхүүгийн тусламж болон олон нийтийн гэр хөтөлбөр, тэтгэвэрт гарсны тэтгэмж болон бусад хөтөлбөрүүдээс ашиг хүртэх эрхтэй гэж үзэж байна.

Жишээ 37 Зимбабве

Жижиг зүйлийг ч анзаардаг Опагийн нүд

Опа нь Зимбабвийн Булаваёод амьдардаг тэргэнцэртэй эмэгтэй. Тэр зах дээр ногоо, жимс худалдаалдаг бөгөөд 4 өөр хуримтлалын бүлэгт гишүүнчлэлтэй:

- Орон нутгийн хөгжлийн бэрхшээлийн төрийн бус байгууллагаас үүсгэн байгуулсан эмэгтэйчүүдийн бүлэг
- Сүмийн бүлэг
- Жижиг хуримтлалын бүлэг
- Оршин суугчийн холбоо

Тэрээр бүлэг бүртэй тодорхой хэмжээний хуримтлалаар холбогдсон.

• Эмэгтэйчүүдийн бүлэгт тэрээр “оршуулгын клубт” даатгалын хуримтлалын хандив өгдөг. Хэрэв түүнийг нас барвал үеэл нь оршуулга эсвэл бусад зүйлд зарцуулах мөнгийг хүлээн авах болно.

• Сүмийн бүлэгт, ахуйн хэрэглээний зүйлд зориулан хуримтлал бий болгодог.

• 3 дахь бүлэг нь 5 найзын ЭХЗХ /санхүүгийн үйлчилгээг хар/, эргэлтээ нэмэгдүүлэхийн тулд жимс бөөнөөр худалдаж авахад улирлын /орчуулга харах- дутуу байна/

• Оршин суугчийн холбоо, түрээсийн болон нийтийн аж ахуйн зардлыг баталгаажуулдаг ба байрны нөхцөл, нөөц, усан санг сайжруулдаг.

Опа жимс, ногооны борлуулалтаас бага хэмжээний ашиг олдог ч заавал ядууралд өртөх албагүй гэдгийг баталж байна. Түүний аривлан хэмнэлт болон хуримтлалын бүлгийн оролцоо нь амьдралаа удирдах болон үеэл дүүгээ сургуульд нь сурахад дэмжлэг үзүүлэх боломжтой болгож байна. Хөгжиж буй орнуудын хэдэн сая хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд хамт олонд түшиглэсэн дэмжлэгийн систем зайлшгүй хэрэгтэй юм.

Опа: “Би бурханаас айдаг. Би мөнгийг дэмий зарцуулдаггүй. Надад жижиг зүйлийг ч үнэлэх чадвар бий. Би үйлчлүүлэгчидтэйгээ найз нөхөд болдог. Амжилттай байгаа минь эдгээр зүйлсийн хүч юм”.

Зорилго

Ажил хийх боломжгүй, ажлаасаа халагдсан эсвэл мэргэжлийн үйл ажиллагааны нөөц нь хангалтгүй байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд нийгэм хамгаалалаар дамжуулан стандартад нийцэх амьдралаас таашаал авах амьжиргаагаар дэмжих.

ХОТСЗ-ын үүрэг

ХОТСЗ хандлагын үүрэг нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хүртэж байгаа урсгал болон бодит нийгмийн хамгаалалд туслалцаа үзүүлэх, мөн нийгмийн хамгааллын бодлогыг дэмжинэ.

Хүсч буй үр дүн

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд бусадтай адил нийгэм хамгааллыг хүртэх.
- Ажиллах боломжгүй, боломжийн амьдрахад хэт бага орлоготой хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нийгмийн хамгааллыг хүртэх боломжтой болгох.
- Нийгмийн үйлчилгээ үзүүлэгчдэд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд тулгарч буй хүндрэлийн талаархи мэдээллийг хүргэж, тэдний үйлчилгээг тохируулах.
- Нийгмийн хангамж үзүүлэгчид хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдтэй хамтран ажиллаж, өөрсдийн төлөөлөгч байгууллага болон үйлчилгээ үзүүлэгч нараар дамжуулан тэдний онцгой хэрэгцээнд зохицуулах.

Гол ойлголтууд

Нийгэм хамгаалалын систем нь хувь хүн ядаж амьжиргааны дундаж түвшинд сэтгэл хангалуун амьдрах баталгаа гаргах явдал юм. Нийгэм хамгааллын систем нь ерөнхийдөө албан /төрийн ба том байгууллага /орчуулга харах/ /ба албан бус /орон нутагт хийгдэх зохицуулалт/ гэж хуваагдаж болно.

Албан систем

Аль ч орон ямар ч албан ёсны нийгэм хамгааллын хэлбэр санал болгох нь хамаагүй гол төлөв засгийн газрын болон эдийн засгийн нөөцөөс хамаардаг. Албан нийгмийн тусламжийн хөтөлбөр нь ерөнхийдөө ядуурлыг бууруулах эсвэл багасгах систем, ялангуяа хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон ядуу, эмзэг хүмүүст чиглэсэн байдаг.

Ядуурлыг бууруулах, ядуурлыг багасгах систем

Төрийн эсвэл томоохон байгууллагуудаас хоол хүнсний дэмжлэг, орон байрны туслалцаа, бэлэн мөнгө шилжүүлэх нөхцөлд ядуу иргэдийг ажил хийлгэж хоолоор хангах эсвэл ажил хийлгээд бэлэн мөнгө өгөх, олон нийтийн ажлын хөтөлбөр зэрэг үйл ажиллагааг явуулдаг. Иймэрхүү систем нь ихэнх буурай хөгжилтэй оронд байдаг ба хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хамарсан эсвэл хамраагүй байдаг.

Жишээ 38 ЭНЭТХЭГ

Ядуурлыг бууруулах систем нь ажлын байранд баталгаа өгөхгүй

Энэтхэгийн “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн үйлс” төр захиргаанаас бүх ядуурлыг бууруулах системд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд 3 хувиас багагүй хувийг хамруулсныг тайлбарласан.

Ийм системд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хамруулах нь бага байдаг. 2005 онд Энэтхэг Үндэсний Тосгоны Ажил Эрхлэлтийн Баталгааны Системийн Үйл Ажиллагаа /ҮТАЭБСҮА/ тосгон бүрт албан ёсны хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй цалинтай 100 хоногийн ажил эрхлэлтийн баталгаа гаргаж, бүртгэгдснээс 15 хоногийн дотор ажил олгогдоогүй бол тэтгэмж олгох системийг нэвтрүүлсэн. Энэ хууль, цалинтай ажлын баталгаагаар дамжуулан үндсэн хуулинд заасан “ажиллах эрх”-ийн хамгаалалтыг эрэлхийлж байсан ч “хүнсний эрх” гэсэн ойлголт анхаарлын төвд орсныг ойлгосон.

Нийгмийн тусламжийн систем

Нийгмийн тусламжийг орлого олох боломжгүй хүмүүст өгдөг үндсэн тэтгэмж ба тэтгэвэр, хөгжлийн бэрхшээлийн болон ажилгүйдлийн тэтгэмжийг хамруулан ойлгоно. Нийгэм хангамжийн хувьд, нийгмийн тусламжийг өндөр хөгжилтэй орнууд хангаж чаддаг ч буурай хөгжилтэй орнуудад боломж бага байдаг. Иймэрхүү байдлаар чадвараа алдсны тусгай зардлыг /асрагчийн, тээвэр, орон байранд хийх тохируулгын зардал гэх мэт/ өндөр хөгжилтэй оронд нийгмийн тусламжийн дор хангадаг бол буурай хөгжилтэй оронд маш ховор байдаг.

Зарим маш ядуу оронд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд шууд тусламж байдаггүй. Бусад оронд тодорхой ангилалд бэлэн мөнгө олгодог ч энэ нь цэвэр бэлэг тэмдгийн түвшинд байдаг. Нөгөө талаас авч үзэхэд хүчтэй чөлөөт бус эдийн засагтай оронд тогтмол татварын үндэс нь гэр бүлийн амьжиргааг хангалттай хангадаг. Буурай хөгжилтэй оронд ийм системийг хэрэгжүүлэхэд дараах саад гардаг:

- Буурай хөгжилтэй орны хөгжлийн бэрхшээлийн статистик найдваргүй байдаг гэхдээ ихэнх улс нь 1% буюу түүнээс доош хувьд тусламж үзүүлдэг ба хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн бодит тооноос доогуур байдаг.
- Тэтгэмжийн дүн нь ирж авахад гарсан замын зардлаас ч бага байдаг.
- Алслагдсан хөдөө орон нутагт амьдардаг хөгжлийн бэрхшээлтэй олон ядуу иргэд энэ системийн талаар мэддэггүй эсвэл тэтгэмжийг хүртдэггүй ч байж болно.

Жишээ 39 Йемен

Бэлэн мөнгө шилжүүлэх механизм

Йеменд Нийгмийн Харилцаа ба Хөдөлмөрийн Яамны харьяа Нийгэм Хангамжийн Сан нь өрх толгойлсон өнчин хүүхэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, эмэгтэйчүүдийг хамруулан нийгмийн эмзэг бүлэгт зориулсан бэлэн мөнгө шилжүүлэх механизмийг хэрэгжүүлдэг. Онолын үүднээс эдгээр ангиллын хүн бүрт сарын төлбөр хийх боломжтой хэдий ч маш цөөн хүмүүс боломжийн талаар болон хувь хүний төлбөр хязгаартай гэдгийг мэддэг. Хүргэх цэг нь хот бөгөөд тосгоны иргэдэд хүргэхэд зардалтай байдаг.

Хөлсний ажилтан ба ажилтны нөхөн олговрын систем

Чөлөөт бус эдийн засгийн үед ажлын холбогдолтой өвчин болон хөдөлмөрийн чадвараа алдсан цөөн хүнд ажилтны нөхөн олговрын систем боломжтой байдаг. Эдгээрийг албан нийгмийн даатгалаар дамжуулан санхүүжүүлдэг.

Зарим оронд нийгэм хангамжийн хандивийг өндөр насны, хөгжлийн бэрхшээл, эрүүл мэнд, бусад эрсдлийг хамарсан тэтгэмжинд зориулан ажилтан зайлшгүй хуримтлуулах систем болох үндэсний нөөцийн сангаар дамжуулан хийдэг. Нийгмийн даатгалын систем нь зөвхөн албан ёсоор ажиллаж байгаа хүмүүст хамаарагдана.

Албан бус систем

Буурай хөгжилтэй оронд бэлэг тэмдэг төдий шууд нийгэм хангамжийн систем нь албан ажил эрхэлж буй цөөн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст боломжтой ба өндөр нас, хөгжлийн бэрхшээл, өвчин, ажилгүй болох зэрэг хямралыг албан бус шийдэлд найддаг. Үүнд:

- Хувь хүн ба гэр бүлийн дэмжлэг
- Бүлгийн болон холбооны олон нийтийн дэмжлэг
- Өөртөө туслах бүлэг
- Бичил даатгалын систем

Гэр бүлийн дэмжлэг

Хөгжиж буй орнуудын иргэдэд гэр бүл нь амьдралын турш дэмжих явдал одоог хүртэл байна. Гэр бүл нь эдийн засгийн нэгдэл болж ажиллахыг зорьдог. Гэр бүлдээ эдийн засгийн хувь нэмэр оруулж чадахгүй байх нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг гэр бүл нь гадуурхах шалтгаан болж болох юм. ХОТСЗ хөтөлбөр нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн болон тэдний гэр бүлтэй ажиллаж хэрхэн гэр бүлдээ эдийн засгийн хувь нэмэр оруулах талаар шийдэлд хүрэх.

Орон нутгийн дэмжлэгтэй бүлэг эсвэл холбоо

Хандивын, шашны болон хамт олонд түшиглэсэн байгууллага нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон эмзэг бүлгийн хүмүүст системтэй эсвэл хааяа тусалдаг. Тэд тэргэнцэр болон бусад төхөөрөмж, хэрэгсэл, ХОТСЗ хөтөлбөрт хэрэгцээтэй эх үүсвэрийг худалдан авахад туслаж болно.

Өөртөө туслах бүлэг

Өөртөө туслах бүлэг нь мөнгөн хуримтлуулалыг бий болгох болон ядуу нийгмийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг нийгэм хамгааллын үр дүнтэй хэлбэрийн дэмжлэгээр хангадаг. Хамгийн нийтлэг бүлэг нь ЭХЗХ. /Санхүүгийн үйлчилгээг хар/

Бусад хуримтлалын бүлгийн зорилго нь хязгаарлагдмал байдаг. Хэд хэдэн эмэгтэйчүүд гэр ахуйн хэрэгсэлд зориулсан хуримтлалын бүлэг эсвэл гэрээ дахин дээвэрлэх эсвэл оршуулгын санг байгуулж болно. Ийм бүлгүүд өөрсдийн нөөц бололцоог бүхлээр нь хянадаг.

Өөртөө туслах бүлгийн давуу тал нь бүх мөнгө нь гаднаас бус бүлгийн гишүүдийн хандив байдаг. Өөртөө туслах бүлэг нь өөртөө итгэх итгэлийг хөгжүүлэх хүчтэй хэрэгсэл бөгөөд нийгмийн үндсэн хөрөнгө юм. Энэтхэгийн

ХОТСЗ хөтөлбөр нь бүлгийн хуримтлалыг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд хүрэх гол стратеги болгон ашигладаг ба ядуурлаас зугатахад тусалдаг. Бусад орнуудад өөртөө туслах бүлэг хөгжөөгүй бөгөөд ХОТСЗ хөтөлбөр нь бүлгийг үүсгэн байгуулахад туслах гол үүрэг гүйцэтгэдэг.

Бичил санхүүгийн систем

Албан ёсны нийгэм хамгааллын систем байхгүй олон буурай хөгжилтэй орнууд аюулгүй байдлаа хангах. нийгмийн үйлчилгээг хүртэж, эрсдлийг удирдахын тулд бичил санхүүгийн систем бий болгодог. Энэхүү сайн дурын системийг үйлдвэрчний эвлэл, хотын захиргаа, хувийн даатгалын компаниуд, бичил санхүүгийн байгууллагууд, эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлэгч, төрийн бус байгууллага, хамт олонд түшиглэсэн байгууллага болон хамтын эрүүл мэндийн байгууллагаас зохион байгуулдаг. Өрх гэр нь хөгжлийн бэрхшээл, осол, өвчин, чадвар алдалт зэрэг хязгаарлагдмал даатгалын төлбөрийг багаар төлдөг. Тэд хувь хүний даатгалд хамрагдаж болох ч бүлгийн системийг илүүд үздэг бөгөөд даатгалд хамрагдаагүй дэмжлэг хэрэгтэй нэгэндээ тусалдаг. Гишүүд шийдвэр гаргахад байнга оролцож, системийн үйл ажиллагаанд нөлөөлдөг. Ийм системийг заримдаа засгийн газар сурталчилдаг.

Жишээ 40 БЭНИН

Эмэгтэйчүүдэд зориулсан бичил санхүүгийн хоршоолол

Бэниний бичил даатгал хоршоолол нь буурай хөгжилтэй орны ядуу дүүргийн эмэгтэйчүүдэд үйлчилгээ үзүүлдэг. Түүний эрүүл мэндийн бичил даатгал нь эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлэгчидтэй холбогдож үнэлгээ хийлгэн өвчтөний тэтгэмж олгодог.

Нийгэм хамгааллыг хангахад тулгарч буй саад

Ямар ч хэлбэрийн нийгмийн хамгаалал нь хэн, хэрхэн хамгаалах вэ гэсэн хэлэлцүүлэг юм. Хэн чадвараа алдсан, хэн онцгой нийгэм хамгааллын тэтгэмжийг хүртэх вэ? Энэ тохиолдолд эрх болон хандивын ялгаа юу вэ? Нийгмийн хамгаалал нь хараат бус байхад тохирох хамгийн сайн арга мөн үү? ХОТСЗ хөтөлбөр нь гарч буй үр дүн болон асуудлуудыг зохицуулах үүрэгтэй. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн байгууллагатай цуг хөтлөх, хамгаалах мэдээлэгч, хөдөлгөгч хүч байх ёстой. Хэрэв хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нийгэм хамгааллын системээс гадуур үлдвэл ядууралд өртөх эрсдэлтэй.

Санал болгож буй үйл ажиллагаанууд

Дараах санал болгож буй үйл ажиллагаанд ХОТСЗ хөтөлбөр нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон ХБИБ-тай хамтран ажиллах хэрэгтэй.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг дүрэм журмын дагуу хамгаалах

Нийгмийн хамгаалал нь хөгжлийн бэрхшээлийн хандлагын цогц салшгүй нэг хэсэг юм. ХОТСЗ хөтөлбөр нь ХБИБ болон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдтэй хамтран ажиллаж нийгмийн тусламжийн хөтөлбөр, нийгмийн даатгалын системээр дамжуулан нийгмийн хамгаалалд хамрагдаж байгаа эсэхийг баталгаажуулна. Үүнийг үр дүнтэй хийхийн тулд ХОТСЗ хөтөлбөр:

- Хуулийн хүрээнд бүх мэдээллэр хангагдсан байх. Жишээ нь: ажилтны эрх, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд гомдол гаргах эрхтэй, тухайлбал: тээврийн тусламж, сургууль, сургалт, төхөөрөмж, хэрэгсэл.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд эдгээр эрхи болон хэрхэн хүрэх талаархи мэдлэгтэй эсэхийг баталгаажуулах.
- Үндэсний болон орон нутгийн хэмжээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн нийгмийн даатгал болон туслалцааны системийн талаархи мэдээлэл, мэдээллийг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд хүртэж чадаж байгаа эсэхийг хянах. Тус мэдээллийн санд сонголтын шалгуур, хэрхэн ашиглах, ямар тэтгэмж боломжтой байгааг багтаана.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд ариун цэврийн төхөөрөмж болон ус, хүнсний хүртээмжийг сайжруулах

ХОТСЗ хөтөлбөр нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг газар дээр нь үйлчилгээ, хүнс, усаар хангалттай хангагдсаныг баталгаажуулах хэрэгтэй. Үүнийг ХБИБ-тэй хамтран ажиллаж гүйцэтгэнэ. Дэлхий дахинд ариун цэврийн өрөө том асуудал байдаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд гэртээ ариун цэврийн өрөө байдаггүй. Энэ нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд ялангуяа эмэгтэйчүүдэд хүнд байдаг. ХОТСЗ хөтөлбөр орон нутгийн эрх баригчидтай хамтран ажиллаж бохирын шугамыг цэвэр усны шугамтай холбоход дэмжих хэрэгтэй байна.

Орон гэр, зориулалтын тохируулгаар хангах

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд өндөр үнэтэй орон сууц хөлслөх боломжгүй байдаг бөгөөд орлого нь өдөр тутмын хэрэгцээгээр хязгаарлагддаг. Байрны хангамжийн ялгаварлан гадуурхалт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд байнга тулгардаг. ХОТСЗ хөтөлбөр нь энэ асуудлын талаар мэдрэх, өмгөөлөх, ижил боломжоор хангагдаж байгааг баталгаажуулах.

Хүртээмжтэй байрны хувьд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд сурах, бизнес эрхлэхээр өөр газар руу гэрээ орхин явах тохиолдолд асуудал болдог. ХОТСЗ хөтөлбөр нь хувь хүн бүрт тохирох байрны хүртээмжийг судалж тохирох байрыг олоход тусладаг. Олон нийтийн байгууллагуудад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд саадгүй нэвтрэх боломжоор ханган, нийгмийн оролцоог дэмжинэ.

Эрүүл мэндийн халамж болон туслах хэрэгслээр хангах

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд бусдын адил тэгш эрхтэйгээр эрүүл мэндийн үйлчилгээг хүртэх ёстой. Зарим нь эрүүл мэндийн байдлаас болж тусгай халамж хэрэгтэй болдог. Тэдэнд туслах тоног төхөөрөмж хэрэгтэй болдог.

ХОТСЗ хөтөлбөр нь орон нутагт хаанаас эрүүл мэндийн үйлчилгээ болон туслах хэрэгслийг авах боломжийг судалж, мэдээллийг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд өгөх хэрэгтэй. Зарим тохиолдолд ХОТСЗ хөтөлбөр туслах хэрэгсэл эсвэл тохирох халамжийг шууд зохицуулдаг.

Жишээ 41 Перу

Эрүүл мэндийн хөтөлбөрт хүүхдээ элсүүлэхэд эхчүүдэд нь туслах

ХОТСЗ хөтөлбөр нь Перугийн хөдөө тосгонд амьдардаг ихэнх ээжүүд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдээ өвдөхөд эрүүл мэндийн төвд үзүүлэхгүй байгааг олж тогтоосон. Хөтөлбөр нь хүүхдэд зориулсан үндэсний эрүүл мэндийн хөтөлбөрт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдээ элсүүлэхэд эхчүүдэд тусалсан. ХОТСЗ хөтөлбөр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн гэр бүл болон эрүүл мэндийн төвийн гүүр болсон.

Шаардлагатай хувийн туслалцааг хангах

Зарим хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд өдөр тутам хувийн туслалцаа шаардлагатай байдаг. Хувийн туслалцааг орон нутгийн сайн дурынхан хангадаг. Ихэнхдээ гэр бүлийн гишүүд гол үүргийг гүйцэтгэдэг. ХБИБ болон төрийн бус байгууллага хувийн туслалцааны сургалтаар хангадаггүй учир ХОТСЗ хөтөлбөрийн ажилтан сургалтыг зохион байгуулах гол үүрэг гүйцэтгэнэ. Хувийн туслалцааны суурь нөхцөл нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн хувийн туслагчаа сонгох боломжтой байх хэрэгтэй.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй холбогдох зайлшгүй зардлыг хангах

Зарим улс оронд засгийн газраас өдөр тутмын зардал дээр нэмж хөгжлийн бэрхшээлийн тэтгэмж олгодог. Эдгээр нэмэлт зардал нь тээвэр, гэрт тохирох зам тавих, туслах хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжтэй холбоотой байдаг. Мөн сайн дурын туслахаа сонгох зэрэг багтана. Эдгээр зардлууд нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нийгэм болон гэр бүлийн амьдралд бүрэн ороход хүрэх ёстой ч энэ нь боломжгүй байгаа нь тэдний ядуу амьдарч байгаагаар илэрхийлэгдэж байна.

Ашигласан материал

- Discrimination (Employment and Occupation) Convention, 1958 (No. 111). Geneva, International Labour Organization, 1958 (www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm, accessed 15 May 2010).
- Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons) Convention, 1983 (No. 159). Geneva, International Labour Organization, 1983 (www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm, accessed 15 May 2010).
- Convention on the Rights of Persons with Disabilities. New York, United Nations, 2006 (www.un.org/disabilities/, accessed 30 March 2010).
- CBR: A strategy for rehabilitation, equalization of opportunities, poverty reduction and social inclusion of people with disabilities (ILO, UNESCO, WHO Joint Position Papers). ILO/UNESCO/WHO, 1994–2004 (2004 paper available at: www.who.int/disabilities/publications/cbr/en/index.html, accessed 30 March 2010).
- Decent work. Geneva, International Labour Organization (undated) ([www.ilo.org/global/Themes/Decentwork/lang – en/index.htm](http://www.ilo.org/global/Themes/Decentwork/lang-en/index.htm), accessed 15 May 2010).
- India's rural job scheme plagued by discrimination. One World South Asia, 2006 (<http://southasia.oneworld.net/>, accessed 15 May 2010).

Уншихыг санал болгож буй материалууд

Achieving equal employment opportunities for people with disabilities through legislation. Guidelines. Geneva, International Labour Organization, 2007.

Albu M. Economic empowerment of disabled people: lessons from northern Uganda about developing the market for enterprise-based skills development services. Moreton-in-Marsh, APT Enterprise Development, 2005.

Assisting people with disabilities in finding employment: a resource book for trainers of employment service personnel. Geneva, International Labour Organization, 2004.

Carney D. Sustainable livelihoods approaches: Progress and possibilities for change. London, Department for International Development, 2002 (www.eldis.org/vfile/upload/1/document/0812/SLA_Progress.pdf, accessed 22 May 2010).

CGAP Microfinance Gateway: (www.microfinancegateway.org, accessed 22 May 2010).

Churchill C, Frankiewicz C. Making microfinance work: managing for improved performance. Geneva, International Labour Organization, 2006.

Decent work and poverty reduction strategies (PRS): A reference manual for ILO staff and constituents. Geneva, International Labour Organization, 2005 (www.ilo.org/dyn/infoecon/docs/627/F286029509/DecentWork-PRSstext.pdf, accessed 22 May 2010).

Doing business in Addis Ababa: case studies of women entrepreneurs with disabilities in Ethiopia. Geneva, International Labour Organization, 2003 (www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---ifp_skills/documents/publication/wcms_106562.pdf, accessed 22 May 2010).

Doing business in Tigray: case studies of women entrepreneurs with disabilities in Ethiopia. Geneva, International Labour Organization, 2003 (www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---ifp_skills/

documents/publication/wcms_106563.pdf, accessed 22 May 2010).

Dudzik P, McLeod D. Including the most vulnerable: social funds and people with disabilities (Social Protection Discussion Paper No. 0023). Washington, DC, World Bank, 2000 (<http://siteresources.worldbank.org/SOCIALPROTECTION/Resources/SP-Discussion-papers/Disability-DP/0023.pdf>, accessed 22 May 2010).

Good practices for the economic inclusion of people with disabilities in developing countries: funding mechanisms for self-employment. London, Handicap International, 2006 (www.handicap-international.org/uploads/media/goodpractices-GB-2coul.PDF, accessed 22 May 2010).

Guarantee funds for small enterprises: a manual for guarantee fund managers. Geneva, International Labour Organization, 2004 (www.ilo.org/public/libdoc/ilo/2004/104B09_435_engl.pdf, accessed 22 May 2010).

Harris C. Self-employment of disabled people in developing countries. *Disability World*, 2003, 21:Nov–Dec (www.disabilityworld.org/11-12_03/employment/selfemployment.shtml, accessed 22 May 2010).

Heron R. Job and work analysis: guidelines on identifying jobs for persons with disabilities. Geneva, International Labour Organization, 2005 (www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---ifp_skills/documents/publication/wcms_111484.pdf, accessed 22 May 2010).

Heron R, Murray B. Assisting disabled persons in finding employment: a practical guide – Asian and Pacific edition, 2nd ed. Bangkok, International Labour Office, 2003 (www.ilo.org/skills/what/pubs/lang-en/docName-WCMS_106577/index.htm, accessed 22 May 2010).

Human Resources Development Recommendation, 2004 (No. 195). Geneva, International Labour Organization, 2005 (www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?R195, accessed 22 May 2010).

Hussein K. Livelihoods approaches compared: A multi-agency review of current practice. London, Department for International Development, 2002 (www.eldis.org/vfile/upload/1/document/0812/LAC.pdf, accessed 22 May 2010).

Johanson R, Adams A. Skills development in sub-Saharan Africa. Washington, DC, World Bank, 2004 (<http://info.worldbank.org/etools/docs/library/235731/Skills%20Development%20in%20Sub%20Saharan%20Africa.pdf>, accessed 22 May 2010).

Karlsson L. How to start a small business: a manual for community workers assisting persons with disabilities. Geneva, International Labour Office, 1992 (available to purchase at www.ilo.org/global/What_we_do/Publications/ILOBookstore/Orderonline/Books/lang-en/docName-WCMS_PUBL_9221096092_EN/index.htm, accessed 22 May 2010. Photocopy available from Skills and Employability Department, ILO, Geneva).

Mersland R. Microcredit for self-employed disabled persons in developing countries. Social Science Research Network (SSRN), 2005 (<http://ssrn.com/abstract=970519>, accessed 22 May 2010).

MicroInsurance Centre: (www.microinsurancecentre.org, accessed 22 May 2010).

Mitra S. Disability and social safety nets in developing countries (Social Protection Discussion Paper No.0509). Washington, DC, World Bank, 2005 (<http://siteresources.worldbank.org/SOCIALPROTECTION/Resources/0509.pdf>, accessed 22 May 2010).

Moving forward: toward decent work for people with disabilities. Examples of good practices in vocational training and employment from Asia and the Pacific. Geneva, International Labour Organization, 2003 (www.ilo.org/public/libdoc/ilo/2003/103B09_417_engl.pdf, accessed 22 May 2010).

Murray B, Heron R. Assisting disabled persons in finding employment: a practical guide – Caribbean edition, 2nd ed. Port of Spain, International Labour Office, 2003 (www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/--ifp_skills/documents/publication/wcms_113832.pdf, accessed 22 May 2010).

Optional Protocol to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. New York, United Nations, 2006 (www.un.org/disabilities/convention/optprotocol.shtml, accessed 22 May 2010).

O'Reilly A. The right to decent work of persons with disabilities. Geneva, International Labour Office, 2007 (www.ilo.org/public/english/region/ampro/cinterfor/news/rightto.pdf, accessed 22 May 2010).

People with disabilities. Pathways to decent work. Report of a Tripartite Workshop, Malawi, Lilongwe, 16–17 May 2006. Geneva, International Labour Office, 2007 (www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/--ifp_skills/documents/publication/wcms_107785.pdf, accessed 22 May 2010).

Perry DA. EmployAbility: a resource guide on disability for employers in Asia and the Pacific. Bangkok, International Labour Office, 2007 (http://bravo.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/--ro-bangkok/documents/publication/wcms_bk_pb_98_en.pdf, accessed 22 May 2010).

Resolution and conclusions concerning decent work and the informal economy (document ILC90-PR25–292-En. Doc). Geneva, International Labour Organization, 2002 (www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/--relconf/documents/meetingdocument/wcms_gb_298_esp_4_en.pdf, accessed 22 May 2010).

Roth J, McCord M, Liber D. The landscape of microinsurance in the world's 100 poorest countries. Appleton, WI, Microinsurance Centre, 2007 (www.microinsurancecentre.org/UploadDocuments/Landscape%20study%20paper.pdf, accessed 22 May 2010).

Skills development through community based rehabilitation (CBR). A good practice guide. Geneva, International Labour Organization, 2008 (www.ilo.org/skills/what/pubs/lang--en/nextRow-41/index.htm, accessed 22 May 2010).

Strategies for skills acquisition and work for persons with disabilities in Southern Africa. Synthesis report – Malawi, South Africa, Zambia. Geneva, International Labour Organization, 2007 (www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/--ifp_skills/documents/publication/wcms_107784.pdf, accessed 22 May 2010).

Technical and vocational education and training for the twenty-first century: UNESCO and ILO Recommendations. Paris, UNESCO/ILO, 2002 (<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001260/126050e.pdf>, accessed 22 May 2010).

Training and skills acquisition in the informal sector: A literature review (InFocus Programme on Skills, Knowledge and Employability Working Paper No. 9). Geneva, International Labour Organization, 2002

(www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---ifp_skills/documents/publication/wcms_104010.pdf, accessed 22 May 2010).

Training for work in the informal sector: new evidence from Kenya, Tanzania and Uganda (InFocus Programme on Skills, Knowledge and Employability Working Paper No. 11). Geneva, International Labour

Organization, 2002 (www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---ifp_skills/documents/publication/wcms_103995.pdf, accessed 22 May 2010).

Van Adams A, Middleton J, Ziderman A. Skills for productivity: vocational education and training in developing

countries. New York, Oxford University Press/World Bank, 1993 (www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/07/19/000009265_3970128105228/Rendered/PDF/multi_page.pdf,

accessed 22 May 2010).

Vargas Zuciga F. Key competencies and lifelong learning: three perspectives on these subjects in Latin America

and the Caribbean. Montevideo, International Labour Office/CINTERFOR, 2005 (www.ilo.org/public/english/region/ampro/cinterfor/publ/vargas/index.htm, accessed 22 May 2010).

ХОТСЗ ХАНДЛАГЫН МАТРИЦ

